

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2021

Bc. Petra Bajcarová

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

Zkratky a zkratková slova v současné češtině

Diplomová práce

Plzeň 2021

Vedoucí diplomové práce: doc. PaedDr. Helena Chýlová, Ph.D. Vypracovala: Bc. Petra Bajcarová

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Sokolov, 30. června 2021

.....

Petra Bajcarová

Děkuji vedoucí mé diplomové práce doc. PaedDr. Heleně Chýlové, Ph.D.
za její ochotu a rady, které mi při zpracování práce poskytla.

Obsah

Úvod	2
1. Tvoření zkratek	3
1.1 Způsoby tvoření slov zkracováním	4
1.2 Genetické a funkčně strukturní hledisko tvoření zkratek	5
2. Klasifikace a třídění zkratek	9
2.1 Třídění zkratek ve významných lingvistických pracích 20. stol.	9
2.2 Typologie podle Josefa Hrbáčka	11
2.3 Typologie podle Ústavu pro jazyk český	20
3. Nejdůležitější oblasti z hlediska výskytu zkratek	21
4. Optická versus akustická podoba zkratek a zařazení do morfologického systému jazyka.....	23
5. Zkratka a značka	26
6. Vztah zkratek k pojmenováním nezkráceným a jejich sémantika	31
7. Frekvence užívání zkratek v jazyce	37
8. Výzkum	39
8.1 Předmět, cíle a použité metody	39
8.2 Slovníček zkratek	40
8.3 Výsledky výzkumu	52
8.4 Závěr výzkumu	55
Závěr	56
Použitá literatura	58
Cizojazyčné resumé	64

Úvod

Téma své diplomové práce jsem si zvolila hned ze dvou důvodů. Tím prvním byl můj celkový zájem o slovo tvorbu českého jazyka, kterou považuji za velmi zajímavou disciplínu. Proto mne zaujalo téma abreviace jako jednoho z možných způsobů tvoření slov. Zatímco v dobách dřívějších se zkratky netěšily příliš velké pozornosti lingvistů a staly se až ve 20. století jevem, který ve většině jazyků již nemohl být nadále opomíjen, jsou dnes zkratky a zkratková slova běžnou součástí našich životů. Nalezneme je nejen v různých textech, ale spatřujeme je také ve slovnících, na obalech různých výrobků, v inzerátech, na reklamních poutačích atd. To byl také druhý důvod, proč jsem si toto téma zvolila jako téma své kvalifikační práce.

Termín „zkratka“ má v této práci široký význam v tom smyslu, že do něj zahrnuji všechny slovo tvorné abreviaturní útvary, tedy i zkratková slova, nikoliv ovšem zkratky syntaktické, jakými jsou např. elipsa, univerbizace atd.

Veškerý sebraný materiál jsou zkratky dnes běžně užívané, které jsem získala sběrem z deníků a jejich internetových verzí. K ilustraci výkladu jsem ovšem použila také zkratky, které již vyšly z užívání, ale jsou fixovány v různých tiskovinách. Krátká životnost zkratek je jedním z jejich charakteristických rysů, z toho důvodu také materiálová část každé takové práce o zkratkách rychle zastarává.

Nezaměřuji se také jen na zkratky patřící pouze do spisovné vrstvy jazyka, byť je jich v mém seznamu většina, což je dáno zaměřením na denní tisk, kde se užití spisovného jazyka předpokládá.

Práce akcentuje pouze některé úseky dané problematiky, která by zasloužila ještě hlubší rozpracování. Nezaměřuji se na všechny možné oblasti daného tématu, které si zaslouží mnohem hlubší zkoumání. Je také potřeba zdůraznit, že na jednotlivé problémy se názory lingvistů různí, rozdílnosti lze najít už v samotném chápání pojmu zkratka, od čehož se potom odvíjejí také různé přístupy ke klasifikaci zkratek apod.

Zkratky a zkratková slova jsou jevem jazyka a řeči, které si zaslouhují, aby se jim vzhledem k jejich postavení v jazyce věnovala pozornost.

1. Tvoření zkratk

Na otázku, zda je také abreviace (kromě derivace, kompozice, konverze atd.) jeden z možných způsobů slovtvorby, se názory různí. Dáno je to tím, že se takto netvoří v češtině tolik slov jako způsoby jinými, z toho vyplývá, že je abreviace považována za způsob tvoření slov píše okrajový. Jako prostředek slovtvorby se abreviace uplatňuje především při úpravě pojmenování, vzniká tak pojmenování k pojmenování původnímu synonymní, které pouze změnilo svou podobu. V případě, že není úprava pojmenování původního příliš markantní, lze pojmenování nové chápat i jen jako pouhou variantu pojmenování motivujícího. K úpravám může docházet přirozeně, jako např. u univerbizace, ale také záměrně. Problematikou slovtvorby se lze potom zabývat jen v případě slov zkratkových a zkrácených, grafické a iniciálové zkratky nejsou považovány za samostatné slovní útvary (o vztahu jednotlivých typů ke slovtvorbě viz kapitola 2.2.1 – 2.2.4). Tvořením iniciálových zkratk se potom můžeme zabývat pouze v rámci nauky o tvoření nových pojmenování.

1.1 Způsoby tvoření slov zkracováním

Josef Hrbáček¹ rozlišuje čtyři základní způsoby zkracování, kterými mohou vznikat zkratková a zkrácená slova:

1. vlastní abreviace – dochází k úpravě jediného slova, výsledkem jsou potom zkrácená slova jako: *limo, nealko*
2. kompozitní abreviace – spočívá ve skládání z víceslovných pojmenování: *radar, laser, karma*
3. kompozitní abreviace + derivace – takto vznikají derivačně zkratková slova připojením sufixu: *Zeveta, Lachema*
4. vlastní abreviace + derivace – připojením sufixu vznikají derivačně zkrácená slova: *inža, profík, průmka*

V češtině také můžeme tvořit slova pomocí derivace a kompozice z útvarů již zkrácených. Tvoření derivátů a kompozit ze zkratk je však nutné odlišit od tvoření

---

¹ HRBÁČEK, Josef. *Jazykové zkratky v češtině*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 86.

abreviací, neboť se nejedná o zkracování. Např. slovo *esesák* je derivátem ze zkratky *SS*, slovo *trafostanice* je kompozitum složené ze zkráceného slova *trafo* a slova *stanice*.

1.2 Genetické a funkčně strukturní hledisko tvoření zkratk

Tvoření slov obecně lze zkoumat ze dvou hledisek, a to genetického a funkčně strukturního (tato problematika viz Miloš Dokulil).² Ačkoliv jsou oba tyto způsoby těsně spjaty, je třeba mezi nimi rozlišovat. Zkoumání genetické je zaměřeno na slovotvorné procesy, funkčně strukturní zkoumání se potom zabývá výsledkem těchto procesů a jejich vlivem na jazykový systém.

Tohoto rozdělení se drží také Hrbáček a aplikuje ho i na tvoření zkratk. V genetickém pojetí zkoumá druhy zkracování a zkrácených útvarů, z hlediska funkčně strukturního zkoumá slovotvornou stavbu těchto útvarů.

Tvoření zkratk v pojetí genetickém

Chceme-li se zabývat slovotvornou strukturou zkratk z hlediska genetického a zjistit, z jakých komponentů je zkratka utvořena, musíme znát motivující sousloví, z kterého daná zkratka vznikla. Tak například víme, že zkratkové slovo *Semafor* bylo utvořeno ze tří komponentů *_Se+ma+for* v případě, že známe motivující sousloví *Sedm malých forem*. Složitější a nejednoznačné potom může být určování jednotlivých komponentů u iniciálových zkratk, neboť počet písmen ve zkratce nemusí odpovídat počtu slov v původním sousloví: *ATB* – antibiotikum, *ČSSR* – Československá socialistická republika.

Zkrácená slova

Z hlediska genetického rozděluje zkrácená slova Josef Hrbáček³ na několik druhů:

- 1) složená
  - a) dekompoziční osamostatnění jednoho z komponentů: fotografie – *foto*, kilogram – *kilo*
  - b) částečné zkrácení: motorestaurace – *motorest*

---

² DOKULIL, Miloš. *Tvoření slov v češtině*. Praha: Academia, 1967, s. 9.

³ HRBÁČEK, Josef. *Jazykové zkratky v češtině*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 96.

2) nesložená

a) useknutá – linoleum – *lino*, bezvadný - *bezva*

b) zkrácená na začátku – Alžběta – *Běta*, cigaret(k)a – *retka*

c) zkrácená uvnitř – Helena – *Hela*, učitelka – *úča*

Tato zkrácená slova jsou nejčastěji hovorové a slangové výrazy, domácí podoby jmen nebo vlastní názvy podniků.

Zkratková slova

I u zkratkových slov dochází dle Hrbáčka⁴ k dělení do několika skupin:

- 1) upravují se již hotová souslovná pojmenování: *Čedok* – Československá dopravní kancelář, *Semafor* – Sedm malých forem, *Setuza* – Severočeské tukové závody
- 2) úpravou syntagmatických spojení slov: *Tonak* – továrna na klobouky, *Lachema* – laboratorní a čisté chemické materiály
- 3) zkratková slova vzniknou z volného seskupení slov: *Diavit* – diabetes, vitamín, *Drana* – drátěnka, nádobí

V případě, kdy dochází k úpravě již hotového souslovného pojmenování, má pojmenovávací funkci motivující sousloví i zkratka. U dalších dvou zbylých způsobů, kdy dochází ke zkracování pouze syntagmatického spojení slov nebo jejich volného uskupení, plní pojmenovávací funkci pouze vzniklá zkratková slova.

Zkratková slova bývají tvořena nejčastěji ze dvou až tří komponentů (kar + ma, semt + ex, Li + a + z), výjimečně potom z více než tří komponentů (l + a + s + e + r, ra + d + a + r). Nejběžnější jsou zkratková slova složená z fragmentů celých slov, přičemž mohou mít tyto fragmenty podobu: a) písmene (*laser* – **L**ight **A**mplification by **S**timulated **E**mission of **R**adiation)

b) otevřené slabiky (*Setuza* – **S**everočeské **t**ukové **z**á
vody)

c) zavřené slabiky (*karma* – **K**arel **M**acháček)

d) útvaru delšího než slabika (*semtex* – **S**emtín **E**x
plosia)

---

⁴ HRBÁČEK, Josef. *Jazykové zkratky v češtině*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 96.

Těmito komponenty mohou být tedy celá slova, ale také pouze jejich fragmenty, spojky i předložky.

Zkratková slova lze dále také třídit podle jejich slovotvorné stavby⁵ na:

- a) zkratkově slabičná - vznikají pouze ze slabičných komponentů, které mohou mít jednoslabičnou i víceslabičnou podobu, obvykle se spojují mechanicky (*Sazka* – Saz + ka, *karma* – kar + ma), překrýváním fragmentů (*Moděva* – módní oděvy), nebo pomocí spojovacího fragmentu (*Chem + o + plast*), obvykle bývají zakončena samohláskou -a a -o proto, aby měla stejnou formu jako běžná podstatná jména
- b) smíšená - jsou tvořena spojením slabičných komponentů a samostatných hlásek, přičemž mají obvykle strukturu dvou slabik a jedné hlásky: *Če + do + k*, *Be + si + p*, méně obvyklé jsou potom struktury jiné: *ra + d + a + r*, *Li + a + z*
- c) z iniciálových zkratk - vznikají jejich grafickou a zvukovou úpravou: *SNB* – *esenbé*, *ZUŠ* – *žuška*, *ČTK* – *Četka*
- d) ze zkratkových slov a jejich částí - bývají obvykle spojena s částmi nezkratkových slov: *Spofaplast* – **Spofa** + **náplast**, *Spofavit* – **Spofa**+**vitamín**
- e) částečná - jsou složena z nezkráceného plnovýznamového slova a fragmentu, a to: zkráceným adjektivem a nezkráceným podstatným jménem (*inter + hotel*, *al + obal*), fragmentem podstatného jména a plným podstatným jménem (*Tex + len*, *Leto + plast*), plným podstatným jménem a hláskovým nebo slabičným fragmentem (*Dřevo + tex*, *Svaz + arm*).
- f) složená – skládají se ze dvou komponentů spojených spojovacím vokálem: *kov-o-mat*, *Cetnr-o-tex*, *Techn-o-ma*

Derivačně zkratková slova

Tato zkratková slova tvoří alespoň dva fragmenty a koncovka. Nejčastěji jsou to vlastní názvy podniků a společností: *Dru+chem-a*, *Foto+chem-a*, *Me+opt-a*.

---

⁵ HRBÁČEK, Josef. *Jazykové zkratky v češtině*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 108.

Derivačně zkrácená slova

Jsou utvořena zkráceným slovem a příponou nebo koncovkou, jedná se o názvy podniků a společností: *Keram-o*, *Chir-ana*, *Hedv-a*, domácí podoby jmen: *Kub-a*, *Frant-a*, *Ton-da* či slangové výrazy jako: *inž-a*, *as-ák*, *prům-ka*, *mat-ika*.

Tvoření zkratk v pojetí funkčně strukturním

V pojetí funkčně strukturním se zaměřujeme na slovotvornou strukturu zkratk synchronní. Tu lze ovšem zkoumat pouze u zkratk lexikálních, nelexikální zkratky slovotvornou strukturu nemají. Josef Hrbáček klasifikuje v tomto pojetí zkratky na lexikální zkratky se strukturou nesložených slov a na zkratková slova složená.⁶

Lexikální zkratky se strukturou nesložených slov

- Tyto zkratky lze dále třídit na typ: a) morfologický – má pouze morfologickou stavbu, nikoliv slovotvornou: *Spokar-ø* – *Spokar-u*, *Spof-a* – *Spof-y*.
- b) derivační – k tomuto typu patří deriváty z iniciálových zkratk a zkratkových a zkrácených slov: *esenbák*, *jézéd'ák*, *četka*, *esesák*, *Bětka*, *Tonda*.

Lexikální zkratky se strukturou složených slov

- Tyto zkratky můžeme dále rozlišovat na zkratky: a) složené ze dvou zkrácených komponentů: *umprum*, *Slovnaft*
- b) složené z nezkráceného slova a zkráceného komponentu: *motůčko*, *akuvozík*, *Svazarm*
- c) na zkratky složené spojovacím vokálem: *Centrotex*, *Technomat*, *kovomat*

---

⁶ HRBÁČEK, Josef. *Jazykové zkratky v češtině*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 111.

2. Klasifikace a třídění zkratk

2.1 Třídění zkratk ve významných lingvistických pracích 20. stol.

Základní mluvnice českého jazyka definuje zkracování takto: „Zkracování je tvoření slov z víceslovných pojmenování. Zkracují se obvykle názvy států, institucí, podniků a výrobků.“⁷

Podle vzniku lze rozlišit :

zkratky z prvních písmen pojmenování: *ČR* = Česká republika, *OSN* = Organizace spojených národů, *ČTK* = Česká tisková kancelář atd. Takovéto zkratky jsou psány velkými písmeny bez teček, při vyslovování je obvykle hláskujeme.

- a) zkratky z prvních slabik nebo hlásek jednotlivých slov: *Čedok* = Česká **d**opravní kancelář, *Setuza* = **S**everočeské **t**ukové **z**ávody atd.⁸ Tato slova zkratková, jak jsou také v Základní mluvnici českého jazyka označována, píšeme s velkým počátečním písmenem a skloňujeme je jako jiná podstatná jména: v Čedoku, s Čedokem apod.

Styblík a kol. také hovoří o tom, že v psaném projevu se užívají zkratky pro slova a slovní spojení, která se často opakují, např. *p.* = pan, *atd.* = a tak dále. Rovněž se zkracují tituly: *doc.*, *prof.*, *Mgr.*

Taktéž v České mluvnici⁹ autorů Havránka a Jedličky lze najít členění nově utvořených slov na zkratky a slova zkratková. Ovšem zde se setkáváme i s pojmenováním iniciálová zkratka, která je výsledkem zkrácení několikaslovného názvu na jeho počáteční písmena, např. *NSR* (Německá spolková republika), *JZD* (jednotné zemědělské družstvo). Takto vzniklé útvary jsou nesklonné a od „skutečných“ slov ve smyslu jmen se liší zvukově, kdy máme na mysli především využití hlásek, tvorbu slabik a mnohdy i neobvyklé kladení přízvuku, který může být na posledním slabičně vyslovovaném písmenu).

Havránek s Jedličkou hovoří o tom, že zkratková slova vznikají z některých zkratk vzniklých z prvních písmen nebo slabičných částí úplného názvu či jsou z těchto

---

⁷ STYBLÍK, V., HAUSER, P., ČECHOVÁ, M., HOŠNOVÁ, E., *Základní mluvnice českého jazyka*. Praha: SPN, 2004, str. 50.

⁸ STYBLÍK, V., HAUSER, P., ČECHOVÁ, M., HOŠNOVÁ, E., *Základní mluvnice českého jazyka*. Praha: SPN, 2004.

⁹ HAVRÁNEK, B., JEDLIČKA, A., *Česká mluvnice*. Praha: SPN, 1988.

slabičných částí tvořena zcela, např. *Spořfa* (Spojené farmaceutické závody), nebo se zkratkové slovo vyvine z obměny původní zkratky jako třeba v případě *ČTK* (z původně čteného čé-té-ká vzniklo slovo Četka). Taková zkratková slova mají povahu českých jmen, skloňují se, mohou se od nich odvozovat slova další.

Poznatky, které přináší Havránek s Jedličkou jsou samozřejmě poplatné době, ve které byla Česká mluvnice vydána. Z toho důvodu je zde také zkracování uváděno jako nový způsob tvoření slov, zmiňují taktéž některé zkratky neskloňné (*ROH*), které se v mluveném projevu stávají zkratkovými slovy skloňovanými (v *Rohu* apod.), stejně tak hovoří o řadě zkratkových slov, která byla do češtiny přejata z ruského jazyka. Jsou to ale slova dnes již zastaralá, se kterými se běžně nesetkáváme či pouze výjimečně (*kolchoz*, *fyzkultura* apod.).

Autoři také hovoří o zvláštním typu tvoření zkratkových slov, který se v češtině objevoval ojediněle a často právě pod vlivem ruského jazyka, a to především ve slangovém vyjadřování. Jedná se o způsob zkracování, kdy je zkrácena pouze první část původního víceslovného spojení (nejčastěji přívlastek), druhá část zůstává zachována ve své nezkrácené podobě (*interbrigáda*, *dělpuk*). Často takto vznikly vlastní názvy podnik, jako např.: *Svazarm*, *Motorlet* (závod na výrobu leteckých motorů), *Metrans* (podnik pro mezinárodní transport).

Jak si lze všimnout, klasifikaci zkratků bývá věnováno v různých lingvistických pracích mnoho místa, neboť lze zkratky třídit na jednotlivé typy podle velkého množství kritérií. Některé klasifikace zohledňují pouze jedno kritérium, jiné jsou naopak komplexnější a řídí se několika druhy kritérií zároveň.

Různý způsob třídění zkratků popsal Hofrichter, který se této problematice věnoval velmi zevrubně.¹⁰ Nicméně je Hofrichterova typologie založena především na rozdílech grafických struktur. Takovou klasifikaci ovšem považuje například Josef Hrbáček¹¹ za zcela nedostatečnou a žádá si, aby byla klasifikace zkratků komplexnější, založena současně na více kritériích zároveň. Z toho důvodu se přiklání k širšímu pojetí abreviace, kde existují abreviaturní prostředky patřící nejen do psané, ale také zvukové podoby jazyka, tudíž je taková klasifikace založená na spojení grafických a zvukových vlastností zkratků. Takové komplexní třídění není sice zcela přesné z hlediska ohraničení

---

¹⁰ HOFRICHTER, W. *Zu Problemen der Abkürzung in der deutschen Gegenwartssprache*. Berlin, 1977, s. 40.

¹¹ HRBÁČEK, Josef. *Jazykové zkratky v češtině*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 49.

jednotlivých typů zkratk jako klasifikace podle jednoho kritéria, ale o to lépe ukazuje, jak zkratky v různé míře „vrůstají“ do jazykového systému.

2.2 Typologie podle Josefa Hrbáčka

Hrbáček na příkladu různých klasifikací cizích autorů poukazuje na principy, o kterých se domnívá, že by na nich měla být správná klasifikace tvořena, upozorňuje na nedostatky jednotlivých klasifikací a snaží se navrhnout třídění vlastní, které je založeno na komplexním strukturně – funkčním hledisku:¹²

USTÁLENÉ (interindividuální, standardní, normované)

GRAFICKÉ –

NEUSTÁLENÉ (individuální, nestandardní, nenormované)

ZKRATKY--

NELEXIKÁLNÍ

GRAFICKO – FONICKÉ

PŘECHODNÉ

LEXIKÁLNÍ

Hrbáček staví svou klasifikaci na důrazném rozlišení zkratk pouze grafických od zkratk skutečně jazykových, ke kterým potom zaměřuje svou pozornost. Grafické zkratky, a to ani ustálené, jsou pouze projevem písemným, tudíž nejsou součástí jazykového systému. Graficko–fonické zkratky se potom realizují nejen graficky, ale také zvukově, čímž jsou součástí jazyka a řeči, mají znakovou povahu.

Přestože se autor zabývá zevrubným tříděním zkratk graficko-fonických, naznačuje alespoň hrubé třídění **zkratk grafických ustálených**¹³:

1. iniciálové grafické zkratky: a) *jednoduché*: č. - číslo, sl. - slečna

b) *složené*: stč. - staročeský, kWh – kilowatthodina, př.n.l.
- před naším letopočtem

2. rámcové grafické zkratky: pí – paní, fa – firma, dr. - doktor

3. lineární grafické zkratky: a) *jednoduché*: doc., prof., gen.

b) *složené*: římkat.

4. skeletové grafické zkratky: mjr. - major, srv. - srovnej, plk. - plukovník

5. kombinované grafické zkratky: a) *mezi sebou*: ppor. - podporučík (typ 1 + 3), pplk. -
podplukovník (typ 1 + 4)

¹² HRBÁČEK, Josef. *Jazykové zkratky v češtině*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 54.

¹³ HRBÁČEK, Josef. *Jazykové zkratky v češtině*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 54.

b) *s celými slovy*: např., aj., apod.

c) *obojím způsobem současně*: atpod.

Zkratky graficko-fonické:

A. *nelexikální*: **1. iniciálové zkratky**: OSN

B. *přechodné*: **2. iniciálová zkratková slova**: ÚRO

C. *lexikální*: **3. zkratková slova**: al+obal

4. zkrácená slova: limo, trafo, Běta

5. derivačně zkratková slova: Ze+ve+ta

6. derivačně zkrácená slova: prof-ka

Jednotlivé typy zkratk graficko-fonických popisuje Hrbáček ve svém článku¹⁴, zabývá se především jejich vztahem k tvoření slov, který je potom různý.

Zkrácená slova

Podle Josefa Hrbáčka jde „... *jen o prostředek úpravy psaného (tištěného) textu; např. v inzerátu: Hlaste se v tech. odd., ...*“¹⁵ Nejedná se tedy o žádný slovotvorný akt.

Existují ovšem slova, která se ve své zkrácené podobě vyskytují v jazykových projevech pravidelně, v této své nové podobě se stávají relativně nezávislými na textu, a ty bychom potom mohli považovat za slovotvorný, dle Hrbáčka přesněji „slovoupravující“, prostředek. Autor článku je také označuje jako „useknutá slova“. Vyskytují se zvláště ve slangu (*bezva, senza*), takovýmto mechanickým krácením bylo vytvořeno také několik názvů hospodářských podniků (*Kera* jako keramický průmysl, *Prefa* jako prefabrikáty). V některých jazycích jsou potom zkráceniny tohoto druhu četnější než v češtině: něm. *Uni* (Universität), angl. *doc* (doctor). Zde patří především do hovorové či publicistické jazykové vrstvy. V češtině bývají takovým způsobem hojněji upravována křestní jména ve

---

¹⁴ HRBÁČEK, Josef. *Zkratky a tvoření slov* [online]. Naše řeč, ročník 55 (1972), číslo 2-3, s. 124-130 [cit.2.1.2021]. Dostupný z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5624>

¹⁵ HRBÁČEK, Josef. *Zkratky a tvoření slov* [online]. Naše řeč, ročník 55 (1972), číslo 2-3, s. 124-130 [cit. 2.1.2021]. Dostupný z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5624>

svých domácích obměnách, např.: Magdaléna jako *Magda* či *Léna* (zkracuje se konec či začátek jména), často je toto zkracování doprovázeno změnou tvaroslovné charakteristiky, sufixací a změnami hláskovými (Miroslav jako *Mirek*). Tento postup lze pozorovat také ve slangu a argotu u jmen jiných než křestních: učitelka jako *úča*, cigareta jako *retka*. V hovorovém jazyce dochází ke zkracování složenin na jejich první část (kilogram → *kilo*, automobil → *auto*). Jedná se o internacionalismy, u nichž je tato tendence obecná, nikoliv pouze česká. A některá tato slova bývají ve své už zkrácené podobě do češtiny přejímána (*metro*). Stejně jako autoři Základní mluvnice českého jazyka, hovoří také Hrbáček o zkracování titulů, kde se opět nejedná o jevy slovotvorné, podnětem k takovýmto úpravám jsou především potřeby komunikativní.

Iniciálové zkratky

Příruční mluvnice češtiny¹⁶ pojednává o tvoření tzv. iniciálových zkratk. Jedná se o grafický symbol složený z prvních hlásek původního složitěho několikaslovného pojmenování. Tato „neslova“ odstraňují neoperativnost původního názvu, např.: *ČR* (Česká republika), *OSN* (Organizace spojených národů) či *USA* (United States of America) atd. Josef Hrbáček ve svém článku *Zkratky a tvoření slov*¹⁷ hovoří o tom, že iniciálová zkratka bývá tvořena mechanicky způsobem, že jednomu plnovýznamovému slovu odpovídá jedno první písmeno, tudíž nelze o nějaké slovotvorbě hovořit, stejně jako v případě slov zkrácených. Pouze v případě, kdy je nutné odstranit homografičnost, bývá tato určitá mechaničnost narušena, např. *ONV* – *ObNV* (okresní NV – obvodní NV). Iniciálové zkratky nejsou samostatnými lexikálními jednotkami, ale pouze jejich grafickými značkami, jak již bylo zmíněno.

Složitě zkratky mohou být členěny mezerami: *ÚJČ AV ČR* (Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky). Píší se velkými písmeny a čtou se hláskovacím způsobem, přičemž přízvuk je na poslední slabice, např. *ODA* [ó dé á]. Tímto se také

---

¹⁶ kol. autorů Ústavu českého jazyka FF Masarykovy univerzity v Brně. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008.

¹⁷ HRBÁČEK, Josef. *Zkratky a tvoření slov* [online]. Naše řeč, ročník 55 (1972), číslo 2-3, s. 124-130 [cit.2.1.2021]. Dostupný z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5624>

iniciálové zkratky odlišují od běžných slov, pro porovnání: *ODA*×*óda*. Tím, že se čtou jako jednotlivá písmena abecedy, a protože bývají často zakončena na dlouhou samohlásku (netypické pro substantiva), nemají většinou formu podstatných jmen, těmi se cítí být zřídka, např. *esenbé*. Jsou to útvary vždy nesklonné. Při vyslovování se jedná o ustálený způsob realizace grafické značky, nikoliv o tvorbu nového slova. Slabičná podoba těchto útvarů ovšem umožňuje, často po drobných úpravách, tvorbu slov odvozených od jejich základu (*embé-čko, esenb-ák, jezed'-ák*).

V některých ustálených případech bývají iniciálové zkratky cizího původu čteny citátově, tedy *BBC* [bí bí sí], ve většině případů však bývá používáno čtení iniciálové jako u zkratk domácích. „Čtení zkratk cizího původu podle cizích hláskovacích zvyklostí působí příznakově, přepjatě, a někdy znesnadňuje porozumění, např. *PhD* jako [pí ejč dí].“¹⁸ Za jednotlivými písmeny iniciálové zkratky se nepíše tečky.

Někdy bývají iniciály doplněny ještě dalšími písmeny, přičemž takovou zkratku lze pak číst pouze v jejím plném znění, např. *PedF* (pedagogická fakulta).

Gramatický rod zkratky se může řídit jejím nejdůležitějším substantivem, např. *ČR* uzavřela smlouvu. „Tam, kde není původní pojmenování zcela běžné, bývá gramatická shoda jako projev gramatického rodu různá, podle rodu i podle smyslu, např. *SNS* uzavřelo/uzavřel smlouvu.“

Zkratkové slovo

Zkratkové slovo může vzniknout v případě, že složení iniciálové zkratky umožňuje také jiné čtení než je hláskování, např. *ODA* [ó dé á] nebo [oda]. Děje se tak zvláště v hovorovém jazyce. Taková slova se skloňují (*UNESCO*, gen. Uneska), mají výslovnost shodnou se slovy přejatými, např. *dik* [dik], nikoliv [d'ik.].

Především v době socialismu se stalo jakousi „módou“ vytvářet zkratková slova z prvních slabik několikaslovných pojmenování. Vznikala tak pojmenování firem a institucí: *Drutěva, Svazarm, Dilia* apod.

---

¹⁸ kol. autorů Ústavu českého jazyka FF Masarykovy univerzity v Brně: *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. str. 224.

Jindy mohou vznikat zkratková slova ze zkratek přidáním sufixů: ŠUŘ (Škola uměleckých řemesel) → *Šuřka*, GAZ (značka auta) → *gazík*.

Zkratková slova jsou podle Hrbáčka¹⁹ jediným případem, kdy dochází ke tvorbě nových lexikálních jednotek. Byť je tedy jejich význam totožný s původním několikaslovným pojmenováním, svou formou se odlišují diametrálně.

M. Dokulil²⁰ rozlišuje **dva způsoby zkoumání tvoření slov: aspekt genetický** (zde se zaměřujeme na tvoření slov ve vlastním slova smyslu, v našem případě se tedy jedná o zkoumání typů zkracování), **aspekt funkčně strukturní** je zaměřen na slovní utvářenost, zkoumání slovtvorné struktury slov. Z tohoto druhého hlediska nebyla zkratková slova v naší literatuře zevrubněji zkoumána, někteří lingvisté docházejí na základě zkoumání zkratek ruských, že se jedná o jakýsi zvláštní druh kompozit. S tímto paušálním zařazením se ale Dokulil neztotožňuje.

Přesto ze strukturního hlediska rozlišuje **dva základní druhy zkratkových slov:**

1. Prvním typem jsou zkratková slova mající strukturu jednozákladových, nesložených slov, a to jsou potom dvojího druhu:

a) morfologický typ – *Čedok, Spofa,*

jawa

b) derivační typ – *emběčko, esenbák, čedokář, umprumák*

1a) Zkratková slova náležící k morfologickému typu mají pouze morfologickou strukturu (stejně jako neodvozená substantiva značková), nikoliv tedy slovtvornou. Jsou to slova, u kterých není zjevná technika zkracování, a která se svým tvarem zařazují k určitému slovnímu druhu (tato slovnědruhovú příslušnost je dána výchozím pojmenováním souslovným), k určitému deklinačnímu paradigmatu, a která lze morfologicky rozčlenit na tvarotvorný kmen a ohýbací příponu (*Spof* – a, *Spof* – y, *Čedok* – 0, *Čedok* – u, ...).

K tomuto morfologickému typu nesložených zkratkových slov řadíme také jednozákladová zkratková slova, u nichž nastává problém s identifikací jako zkratek. Taková slova jsou vedena v povědomí uživatelů jako zkratka, o jejich zkratkovosti vypovídá funkčnost (jedná se často o tzv. vlastní názvy), fonologičnost (mívají nezvyklý hláskový sklad) a také lexikálnost (jedná se o izolovaná pojmenování bez slovního

---

¹⁹ HRBÁČEK, Josef. *Zkratky a tvoření slov* [online]. Naše řeč, ročník 55 (1972), číslo 2-3, s. 124-130 [cit. 2.1.2021]. Dostupný z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5624>

²⁰ DOKULIL, Miloš. *Tvoření slov v češtině I - Teorie odvozování slov*. Praha, 1962, str. 25.

příbuzenstva). Mají v lexikální oblasti často postavení jako slova cizí, zvláště potom ta, která jsou nesklonná a nemají ani morfologickou strukturu (*ELFI* – L. Fišer). K tomuto typu je ovšem řadíme z důvodu toho, že je nelze řadit ke kompozitům z hlediska jejich utvářenosti. Někdy už však povědomí o zkratkovosti u některé takové zkratky neexistuje, neboť není známo nezkrácené pojmenování, zkratkovost není vyjádřena funkčně ani fonologicky. Takové slovo zůstává zkratkou pouze etymologicky (*karma* – Karel Macháček). Totéž platí pro většinu zkratek přejatých (*gestapo*, *radar*).

1b) V tomto případě vznikají zkratková slova ze zkratkových základů za pomoci slovotvorného formantu. Takto vzniklá slova jsou odvozeninami v pravém slova smyslu, přičemž se zkratkami je pojí slovotvorná báze. Tou je potom zkrácené slovo (*prof-ák*, *biol-ka*), iniciálová zkratka s různým počtem iniciál (*kač-ka* → Kč, *eses-ák* → SS, *embé-čko* → MB, *jezed'-ák* → JZD), zkratkové slovo (*čedok-ář*, *socdem-ák*, *umprum-ák*). Zkratková slova typu *soc-dem-ák*, *um-prum-ák* apod. Mají už ale charakter smíšený, tedy kompozičně-derivační, neboť se jedná o zkratková slova odvozená od zkratkových slov zřejmě smíšených.

2. Typem druhým jsou slova mající strukturu slov složených, a ta jsou potom podle svého vztahu ke kompozici opět dělena do několika skupin. Tento vztah může být různě zřejmý v závislosti na stupni fragmentárnosti jednotlivých složek zkratkového slova a také podle způsobu, jakým jsou jednotlivé významové části spojeny.

a) Neboť v češtině nejsou vhodná zkratková slova typu *tech-prom-fin-plan* apod., mohou být taková zkratková slova pouze dvoučlenná, přičemž nejčastěji platí, že jedním komponentem je úplné slovo a druhý komponent nelze označit jako předponový či příponový morfém: *akuvozik*, *elmotor*, *genštáb*, *děpluk*. Řidčeji je zkrácený komponent na místě druhém: *motorest*, *Svazarm*. Ani složenost takového typu však nemusí být vždy zřejmá, např. *alobal* = aluminiový obal. V tomto případě cítíme hranici mezi oběma částmi jinde, než od původu je (*alo-bal*). Slovo *gramodeska* bychom taktéž mohli považovat za typ zkratkový, neboť první komponent je zkrácený. Přesto se považuje tento typ již za normální složeninu (hybridní).

Důvodem je již značná samostatnost prvního komponentu, stejně jako v případě *auto*, *foto*. *Gramo*, *moto* zase k osamostatnění směřují.²¹ Navíc je tento první komponent zakončen na samohlásku plnicí funkci spojovacího elementu ve vlastní složenině. Naproti tomu mají vlastní zkratkové složeniny povahu pouhého spřahování, nikoliv vlastního skládání. První část je totiž mechanicky zkrácena a neodpovídá ani morfému (*genštáb*, *akuvozik*).

Výraznější kompozitní charakter mají názvy typu *Technopol*, *Pragoinvest*, *Technomat*, které mají druhou část zkrácenou. Na rozdíl od typu c.

- b) Zkratková slova jako *umprum*, *děldop*, *pedfak* apod. mají obě části zkrácené a mechanicky spřažené.

Tvoření zkratkových slov se ovšem neomezuje pouze na obvyklé způsoby tvoření systémového charakteru. Ve slově *Sprofavit* se setkáváme s tím, že první částí je slovo zkratkové, druhou je potom pouhý fragment *vit* vzniklý ze slova *vitamín*. Vznikají taktéž zkratkové složeniny obsahující vlastní jména, např. *PALABA* (Pála, baterie). *Orabet* (orální antidiabetikum) je typem zkratky, kdy byl použit slabičný fragment z vnitřku slova, což je neobvyklé, většinou se použije začátek či konec slova. Často se, ve snaze po zařazení k určitému deklinačnímu typu, přidává ke zkratkovému slovu koncovka: *Druopta*, *Zeveta* (ZVT= Závody všeobecné techniky, Bojkovice).

Iniciálové zkratkové slovo

Z hlediska jejich příbuznosti jsou iniciálová zkratková slova zkratkami iniciálovými, což podporuje také jejich grafické znázornění: *ÚRO*, *ODA*, *AMU*. Při jejich vyslovování potom dochází k tomu, že se stávají zkratkovými slovy nesloženými, která mají morfologickou strukturu. V mluvené řeči bývají ohýbána, přičemž je-li potřeba jejich tvary napsat, děje se tak, jako u zkratkových slov, píše se tedy např. *Z Úra*, nikoliv *z ÚRA*.

---

²¹ MEJSTRÍK, Vladimír. *Tzv. hybridní složeniny a jejich stylová platnost*. [online]. [Naše řeč, ročník 48 \(1965\), číslo 1](http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5091), s. 1-15 [cit.2.1.2021]. Dostupný z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5091>.

- Zkratky mohou mít povahu:
1. obecných jmen
  2. vlastních názvů
  3. vlastních jmen

Většina zkratk graficko-fonických má v češtině charakter tzv. vlastních názvů. U vlastních názvů je na apelativní funkci jména navrstvena funkce propriální, ta staví vlastní názvy mezi pojmenování obecná a vlastní jména. Obecná pojmenování (*diapivo, limo* apod.) označují pojmy a tyto pojmy potom odrážejí obecné vlastnosti denotovaných objektů či tříd objektů. Vlastní názvy (*ČTK, Svazarm, Kera* apod.) mají navíc (kromě apelativní funkce) ještě svou vlastní, individualizační funkci. Jsou pevně spjaty s označeným předmětem, který v rámci příslušné předmětné třídy diferencují. Ve zkratce vlastního názvu se spojuje obecný význam s významem individuální deskripce, zatímco obecné pojmenování má význam obecný stejně jako plně motivující pojmenování. Dnes dochází v češtině ke krácení vlastních jmen pouze v oblasti grafické (textové): Ant. Dvořák, Mníšek p. Brdy, Uh. Hradiště. K fonickému krácení dochází pouze u expresivního krácení křestních jmen či u zkratkových šifer osobních jmen.

Zda bude zkratka příslušet k obecnému jménu, vlastnímu názvu či vlastnímu jménu, nezáleží vždy pouze na motivujícím pojmenování a jeho charakteru. Významnou úlohu hraje fungování zkratky při denotaci. Řada lexikálních zkratk vznikla z obecných slov a souslovných názvů apelativní povahy, přesto patří k vlastním názvům a plní pojmově individualizační funkci při označování názvů podniků, druhů výrobků apod.: *Pepo* < pevný podpalovač. Zkratky jsou prostředkem proprializačním i deproprializačním. S proprializací se setkáváme například v názvu podniku *Prefa*, který byl utvořen z obecného jména prefabrikát. Naopak u názvu podniku *Nela*, který vznikl z vlastního jména Nelahozeves, se setkáváme s deproprializací. K té dochází také při tvoření zkratkových názvů podniků z vlastních jmen původních majitelů: *WIKOV* – Wichterle – Kovařík.

U jednotlivých typů zkratk graficko-fonických je potom poměr mezi obecnými jmény, vlastními názvy a vlastními jmény různý. Iniciálové zkratky jsou z velké části propriální (*ČTK, ND*), mohou být ale i povahy apelativní (*ZDŠ*). Zkrácená slova jsou obecná (*limo, lino, bio...*), vlastní názvy (*Prefa, Nealko...*) i vlastní jména (*Běta, Zuza...*). Zkratková

slova jsou zejména vlastními názvy (*Čedok, WIKOV, JAWA...*), mohou být i jmény obecnými (*umprum, diapivo...*). Derivačně zkrácená slova mají podobu slov obecných (*průmka*), vlastních názvů (*Keramo*) i vlastních jmen (*Líba, Oli, Kuba ...*). Derivačně zkratková slova jsou potom pouze vlastní názvy (*Zeveta*).

2.3 Typologie zkratk podle Ústavu pro jazyk český

Ústav pro jazyk český klasifikuje zkratky podobným způsobem jako Hrbáček, avšak tato typologie není tolik spletitá a rozlišuje pouze tři základní kategorie. Těmi jsou: zkratky čistě grafické (*p. - pan, sl. - slečna, stč. - staročeský, rtg. - rentgen*), iniciálové zkratky a zkratková slova. Taktéž iniciálové zkratky a zkratková slova jsou stejné povahy jako v Hrbáčkově typologii. Rozdíl můžeme nalézt u iniciálových zkratkových slov, která tvoří samostatnou kategorii, nýbrž jsou součástí zkratk iniciálových a lze je chápat i jako prostředek ke vzniku zkratkových slov.

3. Nejdůležitější oblasti z hlediska výskytu zkratek

Ladislav Cejp ve svém článku **Poznámky o místě zkratek v jazyce**²² hovoří o tom, že byť existují jazyky se silnou tendencí ke značkovosti (takovým je například angličtina), ve kterých se zkratky objevují již dříve než po konci války, ve většině evropských jazyků začínají hrát zkratky důležitou roli právě v poválečném období. Postavení zkratek v jazykovém systému je podobně zvláštní jako u slov cizích, jak Cejp píše, jedná se o jakýsi „systém v systému“, kdy je zapotřebí určitých vnitřních i vnějších okolností, aby se začaly zkratky objevovat ve významnějším množství v určitých jazykových oblastech. Takovou okolností může být dle Cejpa například významná událost politická, hovoří konkrétně o ruské revoluci, kdy pro revoluční slovník nebyla dostačující pojmenování přejatá z ciziny, a proto se objevuje potřeba tvořit lehce nová pojmenování za pomoci telegrafických zkratek.

Cejp ve svém příspěvku z roku 1940 potom také uvádí jednotlivé oblasti života, ve kterých se setkáváme se zkratkami nejčastěji. Jestliže potom autor sám již v tomto roce hovoří o tom, že se počet zkratek neustále zvyšuje, je potřeba podotknout, že dnes je okruh životních oblastí, ve kterých se zkratky užívají, mnohem širší a počet zkratek samozřejmě mnohonásobně větší. A neboť je jazyk systémem, který se neustále vyvíjí, děje se tak i u zkratek, kdy některé ztrácejí na svém významu, zanikají, nové naopak vznikají. Nicméně jmenujme tedy některé oblasti, které Cejp uvádí jako nejdůležitější z hlediska výskytu zkratek:

a) obchodní zkratky

V této oblasti se setkáváme se zkratkami měnovými, zkratkami měr, vah, měsíců, názvů firem, výrobků, patentů. Setkáváme se zde také s problematikou zvláštního, optického znázornění (tato problematika viz dále) při užití zvláštních grafických znaků jako třeba &, % apod. Příklady obchodních zkratek: *s.r.o.* (společnost s ručením omezeným), *EP* (elektrické podniky), *EMKA* (Emil Maceška), *& spol.* (a společnost).

---

²² CEJP, Ladislav. *Poznámky o místě zkratek v jazyce* [online]. Slovo a slovesnost, ročník 6 (1940), číslo 1, s. 37-42 [cit. 17.4.2021]. Dostupný z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=326>

K těmto obchodním zkratkám lze zařadit také zkratky reklamní, upozorňující na nějakou konkrétní firmu či její výrobek, a rovněž také zkratky inzertní. Jako zajímavý znak inzertních zkratek uvádí Cejp jejich „náhodnou jedinečnost“, kdy tvorba tohoto typu zkratky je často náhodná a libovolná.

Takový typ zkratky může vypadat například takto: *V nové vile pron. komf. pok. byty s přísl. ústř. top., tep. voda, pl. spor.*

b) vědecké

Každý vědní obor má svůj rozsáhlý systém zkratek (zkratky chemické, fyzikální, zeměpisné apod.), pro které je typické, že jsou omezeny na užití v té dané konkrétní odborné oblasti a mají mezinárodní platnost.

Příklady jsou: chemické: *K, N, Cl, O*, fyzikální: *KW*, zeměpisné: *z.* (zastávka) apod.

c) úřední

Důležitou skupinou úředních zkratek jsou potom zkratky vojenské, dopravní, řadí se sem rovněž zkratky akademických titulů a zkratky názvů úřadů.

Např.: *B* (Belgie), *JUDr.*, *pplk.* (podplukovník)

d) sportovní

Tento druh zkratek je hojně zastoupený, např. *SK* (sportovní klub), *AC* (atletický klub) atd.

Je třeba také zmínit, že zkratky bývají často doplňovány značkami. Rozdíl mezi zkratkou a značkou viz kapitola 5.

Hovoříme-li o jednotlivých oblastech hojného výskytu zkratek, můžeme také zmínit, proč tomu tak je, co je tím důvodem, proč vlastně zkratky vznikají. Jedním z takových důvodů je jistě „úspora místa, času i peněz“, jak Cejp uvádí. Například pro úředníka by bylo nevhodné, psát stále dokola „číslo jednací“, tudíž vznikne zkratka *č.j.* Důvody finanční se jistě promítají v tvorbě zkratek inzertních. U zkratek reklamních se potom lze bavit o touze po zdůraznění a upoutání pozornosti. Jiným důvodem pro tvorbu zkratek potom může být snaha po částečném nebo úplném zatajení původního, úplného znění takové zkratky (v tajné řeči bezpečnostních a vojenských složek), nebo po zakrytí původního názvu, např. *EPIAG* (Elbogner Porzellanindustrie Aktien-Gesellschaft).

4. Optická versus akustická podoba zkratek a zařazení do morfologického systému jazyka

Taktéž Ladislav Cejp²³ se zabývá různými aspekty třídění zkratek. Budeme-li zkoumat zkratky a jazykový systém z hlediska dialektiky, budeme se zabývat otázkami nejvšeobecnějšími. Zkratky lze ovšem zkoumat z hlediska jednotlivých problémů dílčích, jakými jsou například: protiklad zkratky psané = optické a vyslovované = akustické (tímto aspektem se Cejp zabývá nejpodrobněji), zkratky z hlediska jejich náhodnosti, dalším takovým aspektem může být rovněž odbornost či obecnost zkratek, oblast nejčastějšího užití apod.

Optické zkratky dělí autor dle způsobu jejich vzniku na zkratky:

a) literkové (hláskové) – jsou tvořeny počátečními písmeny zkrácených slov, *Mšano* = min.

školství a národní osvěty

b) slabičné – vzniklé z počátečních slabik slov zkrácených, *gestapo* = *Geheime*

Staatspolizei

c) slovní – jsou tvořeny celými slovy či jejich větším dílem, *rodokaps* = román do kapsy,

kulrota = kulometná rota → tento typ zkratky, kdy jejich slovní část stojí na konci,

zaujímá zvláštní pozici v rámci zkratek slovních

Lze říci, že existuje určitá, daná optická podoba jednotlivých zkratek, které každá z těchto zkratek má možnost akustického ztvárnění, které buď je či není uskutečněno. Máme zkratky, u nichž je akustická podoba dána jako možnost, nicméně existují také zkratky, u kterých bývá akustická forma dominantní a u kterých aspekt akustický převládá.

Rozdíl mezi tím, jak se zkratky píšou a čtou, je mnohem větší, než je tomu u obvyklých, českých slov. Tímto se zkratky liší, stejně jako je tomu ve slovní zásobě u slov cizích. Je to

---

²³ CEJP, Ladislav. *Poznámky o místě zkratek v jazyce* [online]. Slovo a slovesnost, ročník 6 (1940), číslo 1, s. 37-42 [cit.17.4.2021]. Dostupný z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=326>

dáno jednak alfabetickým čtením zkratek, výslovnost mnohých zkratek navíc kolísá mezi čtením alfabetickým a hláskovým, svou úlohu zde sehrává také subjektivní aspekt samotného mluvčího a to, jak je se zkratkou obeznámen, jak je zvyklý ji vyslovovat, jaký k ní má emocionální vztah (tím je myšleno různé komické vyslovování zkratek), zda vyslovuje zkratku poprvé. Nezanedbatelným faktorem při vyslovování zkratek a jejich pochopení je také potom kontext a konkrétní situace, jako příklad uvádí autor písmeno *B*, které může v různých situacích znamenat například prvek v chemii, označovat Belgii jako zemi, písmeno ve škole apod. V tomto smyslu je třeba zohlednit mnohovýznamovost zkratek jako jeden z jejich možných znaků.

Můžeme také říci, že v případě zkratky smluvené, je její optická podoba stálá, kdežto akustická může být proměnlivá, jako třeba *ČTK* (*čé-té-ká i četka*). Výslovností tak bývá vyjádřen určitý emotivní vztah k dané věci.

Zaměříme-li se na zkratky s alfabetickou výslovností, můžeme si všimnout řady významných charakteristických znaků z oblasti jazykové a fonetické, které jsou v češtině neobvyklé či se v ní vůbec nevyskytují. Jednou z těchto jejich vlastností je, že jsou vedle sebe stavěny hlásky, které se v českém jazyce vedle sebe normálně neobjevují, dále vznikají skupiny hlásek se silnou tendencí stát se diftongy pevnými i nepevnými, také je to výskyt nezvykle dlouhých samohlásek, jiná stavba slabiky, ráz v místě, kde nebývá, různé formy hiátů atd. Například: *Cépéó* (*CPO*), *Kea*, *epiak* (*Epiak*), *em' en' ó* apod.

Všechno toto se ještě pojí se zvláštnostmi morfologickými a činí tak zkratky v jazykovém systému příbuznými s cizími slovy, jak jsem již několikrát zmínila. Navíc mnohé zkratky svůj původ v cizím jazyce přímo mají, někdy mají zase úkol tento cizí původ zastříti, mnohé mají mezinárodní platnost, jako tomu je u zkratek dopravních a vědeckých. Tím vším se jejich příbuznost k cizím slovům ještě zesiluje. Optická forma se jeví jako cosi neměnného, kdežto forma akustická se potom mění v závislosti na jazyku, skupině...

Kromě akustické formy optických zkratek existuje jistá skupina zkratek, které se některými svými vlastnostmi zařazují k určitým stránkám jazykového systému. Jedná se především o zkratky vzniklé pro potřeby akustické, jako je tomu hlavně u některých zkratek reklamních (*Te-Ta*). Jedná se o zkratky slabičné či slovní (*Te-Ta*, *rodokaps*). U zkratek typu „*kulrota*“, kde slovo tvoří jejich poslední část, dochází k přímému připojení k morfologickému systému jazyka tím, že je lze skloňovat, v některých případech lze od

takových podstatných jmen tvořit adjektiva (*kulrotný*). Tímto se tento typ zkratek liší od zkratek skupiny první, tedy hláskové, neboť ty lze skloňovat zřídka, většinou také nejsou schopny derivace. Zároveň se výslovnost takových zkratek více přibližuje výslovnosti české. Zatímco na některých zkratkách hláskových je znát, že vznikly s jistým úmyslem, u tohoto typu zkratek takové vědomí oslabuje, až může případně vymizet úplně (Koupil jsem to v *Tetě*). Náleží sem rovněž zkratky, jež používají jisté společenské skupiny vyjadřující určitý emotivní postoj k nim: *kačka*, *četka* apod.

Tím se dostáváme k samotnému zařazení zkratek do morfologického systému jazyka. Z hlediska slovně druhového řadíme zkratky převážně k podstatným jménům, a to hlavně nesklonným (*CPO*). Skupina zkratek, které se jazykovému systému přizpůsobují z hlediska skloňování a přejímání rodu, je potom užší (*Asap m*, *Mewa f*). Tato podstatná jména netvoří plural, na rozdíl od zkratek typu *rodokaps*, *kačka* atd. Budeme-li hovořit o rozdílu mezi konkréty a abstrakty, tak zkratky obvykle označují něco jedinečného a, jak Ladislav Cejp uvádí, jejich abstraktnost je úzce spjata pouze s tím, že označují organizační složky jakéhokoliv oboru. Tato organizační funkce je potom podstatným rysem velké skupiny těchto substantiv.

Ladislav Cejp se také věnuje otázce vztahu zkratky jako celku a jejích jednotlivých částí. Ačkoliv zkratka vstupuje jako celek, je při srovnání s ostatními slovy slovem daleko méně. Vztah celku k jeho jednotlivým částem je zde totiž daleko volnější.

Jazyková zkratka jako speciální případ jazykového pojmenování představuje jakýsi „izolovaný“ a charakteristický systém jazyka po stránce hláskoslovné, tvaroslovné, formální, obsahové, jakož i z hlediska svého vzniku. Jeví se jako celek „cizí“ českému jazyku, který se jen částečně přizpůsobuje nejhlavnějším jazykovým tendencím, byť tedy existují i zkratky, které do jazykového systému přecházejí takřka zcela.

5. Zkratka a značka

Jak již bylo několikrát zmíněno, definice zkratky se u jednotlivých autorů často různí. Proto se také tento termín užívá v lingvistické literatuře dosti nejednotně. Bývají tak označovány buďto jen zkratky grafické, nebo se jedná o souhrnný termín pro všechny typy zkratek, tedy i graficko-fonických.

Například W. Hofrichter²⁴ pojem zkratkové formy (Kurzformen) jako nejobecnější označení pro všechny zkratkové útvary, dále dělí na zkratky (Abkürzungen) a zkratková slova (Kurzwörter). Oba typy jsou útvary vzniklé krácením z plných forem, ovšem zkratková slova se od zkratek liší tím, že mají vlastnosti normálních slov, odlišují se svými zvláštnostmi hláskovými, sémantickými a morfologickými, čímž stojí na pomezí mezi zkratkami a plnými slovními formami. Na druhé straně jsou potom zkratky zvláštním druhem znaků vznikajících v jazyce v důsledku působení zákona ekonomie, vyskytují se v psaném a mluveném jazyce, nebo jen v jazyce psaném. Mohou být tvořeny pouze z plných forem, přičemž jsou tyto plné formy (jednotlivá slova, slovní spojení různého druhu) zkratkami vyjádřeny jen neúplně. Znamená to, že zkratka i její plná forma mají stejný význam, nejsou ovšem identické z formálního hlediska. Josef Hrbáček²⁵ potom shledává jistý rozpor v tomto Hofrichterově pojetí v tom, že nelexikální typy zkratek považuje Hofrichter za samostatné jazykové znaky (s výjimkou těch, které mají povahu značek). Přičemž Hrbáček zdůrazňuje, že u grafických zkratek typu str., roč., č. apod. se jedná jen o úspornou grafickou úpravu slovních znaků.

Jinak vymezuje pojem zkratka polská lingvistka Jadwiga Puzyninová. Ta dělí zkratky (skrótowy językowe) na tzv. „skrótowce“ a na zkratkové složeniny „złożenia dezintegralne“, do kterých řadí složeniny obsahující celá slova či složeniny se spojovací samohláskou.

Pravidla českého pravopisu²⁶ rozlišují zkratky grafické jako zkratky v „užším slova smyslu“ a zkratková slova. Iniciálové zkratky mají podle Pravidel povahu značek.

---

²⁴ HOFRICHTER, W., *Zu Problemen der Abkürzung in der deutschen Gegenwartssprache*. Berlin, 1977, s. 154.

²⁵ HRBÁČEK, Josef. *Jazykové zkratky v češtině*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 17.

²⁶ kol. autorů Ústavu pro jazyk český AV ČR. *Pravidla českého pravopisu*. Praha: Fortuna, 2011.

Josef Hrbáček ve své práci chápe termín zkratka jako obecné označení pro všechny druhy struktur abreviačních (i lexikálních). Zdůrazňuje, že je potřeba rozlišovat zkratky strukturní, u kterých je patrné, že jde o zkratkové útvary, a zkratky etymologické, které sice jako zkratky vznikly, ovšem ze synchronního hlediska to již patrné není. Touto svou teorií se Hrbáček vymezuje proti Hofrichterovi, který se domnívá, že lexikální zkratky jsou zkratkami pouze svým původem.

Ruský lingvista R. I. Mogilevskij chápe zkratkovost v širokém slova smyslu v jakémkoliv krácení sousloví. Hrbáček upozorňuje na to, že Mogilevskij má na mysli zřejmě zkratky graficko-fónické, neboť zkratky grafické jsou obvykle výsledkem zkrácení výrazů jednoslovného, ačkoliv i graficko-fónické zkratky mohou vznikat krácení jednoho slova (*limonáda* → *limo*) nebo ze slov, která sousloví netvoří (*zverimex* → *zvěř*, *import*, *export*).

Z pohledů různých badatelů je jasné, že zkratky netvoří skupinu jazykových jevů, která by byla výrazně ohraničena. Především rozlišování zkratkových a nezkratkových složenin bývá složité. Hrbáček se ve své práci drží širokého pojetí zkratky ve smyslu útvarů, které jsou zkráceny záměrně, anebo jsou utvořeny tak, že neodpovídají morfémové stavbě původních výrazů a jsou tedy fragmentární.

V.V. Borisov definuje zkratku takto: „Zkratka je jednotka mluveného nebo psaného jazyka utvořená z jednotlivých (ne všech) prvků zvukové nebo grafické podoby nějaké plné formy (slova nebo slovního spojení), s níž je daná zkratka v jistém lexikálně sémantickém vztahu. K tvoření zkratky je možno použít jednotlivých hlásek (písmen), skupin hlásek (zlomky morfémů) i úplných komponentů v různých kombinacích. Zákonitosti tvoření zkratek jsou pevně dány systémem konkrétního jazyka, ale základní z těchto zákonitostí jsou určovány rozvojem jazyka jako společenského jevu. Nejdůležitějším formálním příznakem zkratek je jejich foneticky či graficky motivované spojení s nezkrácenou formou, která slouží jako objektivní kritérium identifikace zkratek.“

27

Hrbáček vidí jako užitečné shrnout pod pojem zkratka vše, co s morfologickým krácením nějakým způsobem souvisí, aby se tak netříštila problematika abreviace. A v této souvislosti také zmiňuje nejdůležitější pojmy, jichž užívá, a těmito jsou: Fragment jako výsledek abreviace ve své podobě písemné (nevyslovují se, jsou to zkratky grafické jako

---

²⁷ BORISOV, V. V., *Abreviacija i akronomija*. Moskva, 1972, s. 100.

sl., *s./str.*) či zvukové (vyslovují se, jsou to zkratky graficko-fonické: *Čedok*, *JZD*, *limo*). Na základě povahy fragmentů pak dochází k třídění zkratk graficko-fonických na zkratky iniciálové (morfémové) a dále zkratky obsahující fragmenty větší než iniciálové, s tím že tento typ se potom z hlediska genetického podle počtu fragmentů dále dělí na zkrácená slova (*limo*, jednofragmentové útvary), zkratková slova (*Čedok*, vícefagmentová struktura). Vedle těchto tří hlavních typů uvádí Hrbáček ještě další typy smíšených abreviatur: iniciálové zkratkové slovo, derivačně zkratkové slovo a derivačně zkrácené slovo (více viz kapitola 2.2).

Od zkratk se potom liší značky. Z toho důvodu je potřeba říci k této problematice několik slov. Existují totiž určité pojmy v jazyce, které se ovšem nevyjadřují znaky jazykovými (grafematickými), nýbrž značkami nejazykovými. I v třídění značek lze najít u jednotlivých lingvistických badatelů rozdíly. Tak např. Josef Hrbáček třídí značky na:

1. grafematické – kilometr = *km*
2. ideografické – pět = 5
3. piktografické – průměr = $\varnothing$
4. kombinované – čtvereční metr = m^2

Proti tomu Cejp²⁸ omezuje třídění pouze na značky ideografické a piktografické.

Značky se potom spojují navzájem, nebo také s jazykovými znaky, a to v textu (*2l mléka*) či v pojmenování (*ss proud* = stejnosměrný proud).

Ačkoliv jsou zkratka a značka rozdílné pojmy, vzájemně se nevyklučují. Zkratka je totiž pojmem strukturním, kdežto značka především funkčním. Znamená to tedy, že útvar, který je strukturně zkratkou, může mít funkci značky. Např. řada pojmů fyzikálních jsou zkratkami různého typu: *V* = volt, *cal* = kalorie, *kWh* = kilowatthodina apod.

Termín značka, značkový může mít v jazykovědě význam dvojí:

1. V tomto smyslu je značka druhem jazykového znaku s neprůhlednou motivací a dělí se na slova značková a popisná

---

²⁸ CEJP, Ladislav. *Poznámky o místě zkratk v jazyce* [online]. Slovo a slovesnost, ročník 6 (1940), číslo 1, s. 39 [cit. 17.4.2021]. Dostupný z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=326>

2. Značka je jazykový či nejazykový znak, který má zvýrazněnou funkci označování, v jazyce se tak označují nelexikální útvary mající stejnou funkci jako útvary lexikální.

Pravidla českého pravopisu²⁹ považují za značky takové zkratky grafické, které mají ustálenou grafickou formu, a to zpravidla internacionální, a mají funkci vyjadřovat samostatné, často odborné, pojmy. Za značky považují také zkratky iniciálové nikoliv však už zkratková slova, neboť jde již o útvary lexikální.

Jestliže zmiňujeme ve druhém uvedeném významu, že má značka zvýrazněnou funkci označování, znamená to také, že se této funkci přizpůsobuje formálně. Hlavními požadavky na formu takové značky jsou především jednoduchost, ustálenost a výraznost.

„Jazykové značky jsou ve velké většině zkratky, které mají povahu samostatných znaků, tj. nemají funkci jen zkracovat slova, nýbrž krátkou výraznou formou vyjadřují pojem.“³⁰ Jazykovými značkami v tomto smyslu však mohou být i zkratková slova či slovní znaky nezkratkové.

B. Häckl potom definuje značku jako „jednoduché, obsahem i formou snadno zapamatovatelné a zcela typické označení, které má dobrou rozlišovací schopnost a dovoluje mnohostranné praktické využití.“³¹

Značky třídíme taktéž z hlediska funkčního. Známe např. Značky vědecké neboli odborné, hospodářské apod. Řada z nich má potom své další, specifické funkce, třeba funkce propagační, kontrolní apod.

Dalším třídícím kritériem může být také vztah značek ke zkratkám. Nezkratkové značky jsou jazykové či nejazykové. Jako zkratkové značky mohou fungovat zkratky všech typů. Na následujících příkladech si můžeme ukázat a rozlišit zkratkovou a značkovou funkci jednotlivých grafických zkratk: *l* = litr, *m* = metr, *sin* = sinus, *Fe* = ferum, železo apod. Na rozdíl od: *p.* = pan, *str.* = strana, *Fr.* = František atd. Grafické zkratky vědecké (odborné) jsou samostatným jazykovým znakem, mají funkci značky. Oproti tomu zkratky typu *p.*,

---

²⁹ kol. autorů Ústavu pro jazyk český AV ČR. *Pravidla českého pravopisu*. Praha: Nakladatelství Fortuna, 2011.

³⁰ HRBÁČEK, Josef. *Jazykové zkratky v češtině*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 20.

³¹ HÄCKL, Bohuš. *Ochranné známky a značky*. Praha: SPN, 1976, s. 8.

str. atd. Funkci značky neplní, nejsou samostatným jazykovým znakem. Tato jejich rozdílná zkratková a značková funkce bývá potom rozlišena přítomností či absencí tečky.

Speciálními druhy značek jsou potom různé šifry a signatury. Ty bývají často zkratkové, přičemž různé způsoby zkracování lze pozorovat na šifrách autorských: *-Lima-* (Lída Malá), *JiS* (Jindřich Suchý), *Ji-Si* (Jiří Siblík), *jiš* (Jiří Šmíd), *jk* (Josef Kotek), *J.J.* (Jaroslav Jírů), *J. Ja* (Josef Janeček), *Jek* (Josef Vlček), *jef* (Jan Fiala), *-JEV-* (Jelínek Václav), *man* (Josef Zeman) atd.³²

---

³² PROCHÁZKOVÁ, Marie. *Autorské šifry v českých časopisech 1959 – 1964*. Praha: Státní knihovna ČSSR - Národní knihovna v Praze, 1965.

6. Vztah zkratk k pojmenováním nezkráceným a jejich sémantika

V odborné literatuře není pojednáváno o vztahu pojmenování motivujícího, nezkráceného a zkratky zcela jednotně. Je to dáno tím, že při zkoumání vzájemného vztahu těchto dvou pojmenování, vyvstává celá řada otázek. My víme, že se jedná o prostředky paralelní, prostředky, které mají stejný význam, lze je zaměnit apod. Nicméně otázkou je, zda je zkratka pouze variantou pojmenování plného, či se jedná o pojmenování zcela nové? Jsou zkratky tedy pojmenováními dubletními, či synonymními či dokonce jinými? Lze říci, že jsou zkratky z hlediska systémového pojmenovací prostředky sekundární, nicméně ani u jednotlivých variant pojmenovacích prostředků či pojmenovacích prostředků synonymních nelze většinou hovořit o rovnocennosti, přičemž se rozlišují varianty základní a podružné.

Nejednotnost chápání vztahu zkratky a plného pojmenování vychází z toho, že jednotliví autoři už na samotný pojem zkratky nahlízejí různě. Názor, že zkratka a plné pojmenování mají stejný význam, a že je lze chápat jako varianty lexikální, zastává Th. Schippanová.³³ W. Hofrichter nahlíží na obě pojmenování jako na synonyma³⁴. Naproti tomu se v pracích některých ruských autorů setkáváme s označením plného pojmenování jako tzv. „prototypu“, čímž je vyjadřována závislost zkratky na pojmenování plném. V.V. Borisov naproti tomu hovoří o rovnocennosti mezi pojmenováním zkráceným a plným, přičemž pro plné pojmenování užívá označení „korelát“ zkratky.³⁵

Budeme-li se zabývat otázkou, zda jsou zkratky samostatnými slovy, či pouze variantami plného pojmenování, narazíme na dvě protikladné koncepce, které vycházejí z analýzy vztahu

mezi zvukovou a významovou složkou zkratky. První koncepce, jejímž zastupcem je R.I. Mogilevskij, zastává názor, že význam se nespojuje se zkratkou jako celkem, nýbrž s jejími jednotlivými komponenty, a proto je význam zkratky vnímán přes plné

---

³³ SCHIPPANOVÁ, Thea., *Einführung in die Semasiologie*. Leipzig: Bibliographisches Institut, VEB, 1975, s. 142.

³⁴ HOFRICHTER, W., *Zu Problemen der Abkürzung in der deutschen Gegenwartssprache*. Berlin, 1977, s. 112.

³⁵ BORISOV, V.V., *Abbreviacija i akronomija*. Moskva, 1972, s. 92.

pojmenování. Druhá koncepce, ke které se hlásí V.V. Borisov, nahlíží na zkratky jako na samostatné lexikální jednotky, pro které je charakteristická jednota zvukové a významové složky tak, jako je tomu u jiných slov. Význam se neváže na jednotlivé komponenty zkratky, ale je spojen s jejím celým zvukovým komplexem. Zkratka není na plném pojmenování závislá a my můžeme znát její význam, i když neznáme pojmenování motivující. Borisov zdůrazňuje, že motivovanost zkratek jinými slovy není nic specifického, neboť se tak běžně děje při vzniku nových jazykových prostředků, které jsou motivovány pojmenováními v jazyce už existujícími.³⁶ Josef Hrbáček³⁷ potom tvrdí, že obě tyto koncepce vystihují skutečnost vždy jen částečně, a tudíž se nelze přiklonit zcela ani k jedné z nich. Hofrichter³⁸ potom ještě poukazuje na fakt, že vztah zkratky k plnému pojmenování není statický, a dokonce rozlišuje tři různé stupně vývoje vztahu mezi těmito dvěma formami. V první fázi vzniku zkratky je spojení formativu zkratky F2 (formativ = grafická a zvuková stránka znaku) s odrazem A (odraz = stránka významová) možné pouze přes formativ plného pojmenování F1. Dalším užíváním zkratky se upevňuje vztah mezi F2 a A, zároveň vzniká konkurence mezi F1 a F2. Ve třetí fázi se v určitých, většinou velmi řídkých, případech natolik ustálí spojení formativu F2 s významem, až se plná forma pojmenování stává pro uživatele zcela neznámou. Hofrichter se ovšem v tomto svém výkladu omezuje pouze na zkratky nelexikální. U lexikálních zkratek bývá potom situace složitější. U zkratkových slov jako např. *toluen* (*Tolú* + *benzen*) dochází k tomu, že nejsou výsledkem abreviační úpravy úplného pojmenování, nýbrž přímého spojení jazykových elementů. Tato zkratková slova jsou tvořena z fragmentů slov (nebo celých slov, či morfémů v kombinaci s fragmenty) a jejich pojmový obsah se nějakým způsobem vztahuje k významu, který je takovému zkratkovému slovu určen, např. u slova *toluen* se jedná o vztah místní, souvisí se jménem kolumbijského města Tolú. U názvu *Diavit* (*diabetes* + *vitamín*) se jedná o vztah účelový (pro diabetiky).

Jak Hrbáček³⁹ říká, Hofrichterova teorie, že s tím jak roste úzus zkratky, dochází k osamostatňování jejího významu, nevyklučuje to, že většina zkratek svůj význam odvozuje od základového sousloví bez ohledu na to, jak je její úzus široký. A ani při procesu

---

³⁶ BORISOV, V.V., *Abreviacija i akronomija*. Moskva, 1972, s. 142-151.

³⁷ HRBÁČEK, Josef. *Jazykové zkratky v češtině*. Praha: Univerzita Karlova, 1979.

³⁸ HOFRICHTER, W., *Zu Problemen der Abkürzung in der deutschen Gegenwartssprache*. Berlin. 1977, s. 19.

³⁹ HRBÁČEK, Josef. *Jazykové zkratky v češtině*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 67.

komunikativního šíření zkratky, při kterém dochází ke ztrátě povědomí o vztahu k úplnému pojmenování, nedochází ke změně **systémového významu** zkratky. Tento systémový význam je vzhledem k frekvenci zkratky v projevech konstantní, je charakterizován vztahem zkratky k plnému pojmenování a přes ně k denotátu, bez ohledu na to, zda si uživatel vztah k plnému pojmenování uvědomuje či nikoliv. V případě, že zná uživatel denotativní význam zkratky přímo, je možné správné užití zkratky i bez znalosti motivujícího pojmenování. Toto přímé vztažení k denotátu mívá ovšem často za následek různé, individuální modifikace významu, který Hrbáček označuje jako **význam uzuální**. Tento význam není konstantní, nýbrž individuálně proměnný, významu systémovému se pouze přibližuje a bývá generalizovaný (např. *CDU* = západoněmecká pravicová politická strana apod.), u vlastních názvů bývá generalizovaný zpravidla také cestou deproprializace (*ČSD* = dráhy, *ROH* = odbory, *SNB* = policie atd.). Ovšem je možné, že uživatel zná systémový význam zkratky přesně i bez znalosti její souslovné báze.

U zkratk jako např. *ČSD* = Československé státní dráhy, *pedfak* = pedagogická faulta atd. odpovídá systémový význam významu spojení. Takové zkratky a zkratková slova vznikly z těchto spojení a jejich význam také mají. Jiná situace nastává proto u zkratk typu *karma* = plynový průtokový ohřívač vody, toto zkratkové slovo bylo totiž motivováno jménem původního výrobce tohoto zařízení (Karel Macháček). Z toho vyplývá, že motivace plným pojmenováním ještě nemusí utvářet systémový význam zkratky.

Význam zkratk se může v průběhu jejich existence měnit, a to tak že se v různé míře vzdálí původnímu významu sousloví, ze kterého zkratka vznikla. Tento jev lze například pozorovat u tzv. metonymického přenášení, kdy původní zkratkové pojmenování označující firmu, nyní slouží k označení samotného výrobku – *Janeček* – *Wanderer* → *Jawa* → *jawa*, podobně třeba *lux*, *fiat* atd. Stejně tak může docházet k přenášení zkratky označující instituci na příslušníka této instituce (dříve např. u zkratky *SNB*). Jindy zase může docházet k tomu, že zkratky nabudou přesnějšího denotativního významu, než tomu bylo u významu, který zkratce dávalo původní motivující pojmenování. Je to dáno tím, že původní sousloví nemusí správně vystihovat označovanou skutečnost, či dojde k tomu, že se změní sama realita. Tak např. *Čedok* – zkratka byla utvořena ze sousloví „Československá dopravní kancelář“, přičemž toto spojení evokuje spíše představu nějaké organizace pro dopravu. Proto denotativní význam „československá organizace cestovního

rchu“ vystihuje danou skutečnost přesněji. Podobně ČTK – denotativní význam „česká zpravodajská agentura“ vystihuje skutečnost přesněji než název „Česká tisková kancelář“.

Význam některých zkratk nemusí být utvářen úplným slovním spojením, ale je jím budován třeba jen z části, může být navíc utvářen také pojmovým obsahem slov, která do původního spojení vůbec nevstupují. Tak např. ze zkratky *FYZEX* (celostátní výstava fyzikálních učebních pomůcek) lze odvodit pouze to, že se zřejmě bude jednat o nějakou expozici týkající se fyziky. Utváření významu zkratk takovým způsobem, tedy přímo, kdy se nejedná o pouhou úpravu motivujícího pojmenování, je velmi rozmanité, u takových typů zkratkových slov nevidíme žádný odraz myšlenkového postupu, tudíž se ani nedají zjistit určité typy onomaziologických struktur, na rozdíl od zkratkových slov popisných, která jsou odrazem onomaziologickými strukturami motivujícího pojmenování a jejich význam je tedy dán právě těmito pojmenováními výchozími.

Rozhodující vliv na míru uvědomění si vztahu zkratky a fundujícího pojmenování má tzv. značkovost či popisnost zkratky, tedy poměr jazykového materiálu u obou těchto typů pojmenování.

Pro značkové zkratky je charakteristický vysoký stupeň fragmentárnosti jejich částí, což neumožňuje přiřazení takové zkratky k jejímu plnému pojmenování. Tato jejich povaha (lexikální i nelexikální) umožňuje užití jako eufemismů (*WC, TBC*) nebo jako prostředků šifrovacích. Pro tyto jejich vlastnosti proto není na závadu vznik tzv. tautologií (*cestovní kancelář Čedok*).

U popisných zkratk je jejich motivace plným pojmenováním zřetelná, jsou na něj vázány pevněji formálně, a proto i významově. Z původního pojmenování si popisné zkratky uchovávají více grafického i zvukového materiálu. Platí, že motivace výchozím pojmenováním je zachována u zkratkových slov skládajících se z úplných slabik, a to zvláště zavřených, či útvarů slabiku přesahujících. Proto např. zkratka *umprum* má ráz popisný, měla-li by ovšem podobu *upru*, byla by zkratkou značkovou, neboť platí, že nositelem informace jsou především souhlásky. A tak jsou slabičné části zakončené na souhlásku výraznější nositelem významu, než části zakončené samohláskou.

Rozdíl mezi těmito dvěma typy pojmenování není zcela ostrý, je to dáno mírou fragmentárnosti jednotlivých komponentů, přičemž lze říci, že zkratková slova značková se v češtině vyskytují hojně především v podobě vlastních názvů (*Čedok, Spofa* apod.), málo potom v podobě názvů obecných (*karma*). Zkratková slova popisná se potom vyskytují

hlavně v podobě slov obecných, a to slangových (*umprum, akuvozik*), méně potom v podobě vlastních názvů (*Techfilm, Dřevotex*).

Josef Hrbáček⁴⁰ soudí, že připisovat význam zkratky pouze jejímu celku je příliš paušalizující. Přičemž u velké většiny zkratkových slov popisných dochází k vyjádření významu za pomoci jejich jednotlivých komponentů. Stejně tak u zkratek iniciálových dochází k tomu, že byť třeba neznáme přesně jejich souslovnou bázi, nýbrž jen jejich denotativní význam, vnímáme jednotlivé iniciály jako zástupce slov, ze kterých se plné pojmenování skládá, jednotlivé části plného pojmenování vytvářejí význam jeho a stejně tak i potom od něj odvozené iniciálové zkratky.

Hovoříme ovšem stále pouze o tom, jakým způsobem je význam vyjádřen, nikoliv o významu samotném. Jedna z teorií tvrdí, že to, jaké množství informace zkratka poskytuje, souvisí s úrovní její fragmentárnosti. To znamená, že nejúplnější informaci poskytuje plné sousloví, nejmenší potom zkratka iniciálová. S tímto názorem se opět neztotožňuje Josef Hrbáček ve své práci⁴¹ a argumentuje tím, že uživateli znajícímu význam iniciálové zkratky se dostane stejné informace jako u sousloví úplného. Sousloví úplné je totiž pojmenování popisné, iniciálová zkratka značkové. Nelze tedy říci, že značkové pojmenování nese menší informaci než pojmenování popisné. V jazykovém systému se jedná o rovnocenné jazykové prostředky, stejně jako je tomu i u ostatních nezkrácených značkových a popisných pojmenování. Dochází-li ke zkracování slov v textu, kdy se nejedná o systémové lexikální prostředky, jakými jsou sousloví či iniciálová zkratka, závisí množství předané informace na stupni fragmentárnosti daného útvaru. Vezmeme-li např. značkovou zkratku *JZD* a popisné pojmenování souslovné „jednotné zemědělské družstvo“, zjistíme, že jejich poměr je významově rovnocenný, neboť obě varianty poskytují stejnou informaci. Rozdíl spočívá pouze v tom, značková pojmenování mají pouze sémantickou strukturu, popisná pojmenování mají kromě struktury sémantické také strukturu onomaziologickou. Je třeba ale také zmínit, že značkové zkratky jsou izolované od normálních jazykových prostředků, jejich význam si musí uživatel zapamatovat, tudíž v jejich případě dochází ke vzniku komunikačních potíží.

Další otázkou je, zda lze zkratky považovat za prostředky metajazykové. I v této oblasti se názory lingvistů různí. Zatímco jedna skupina se kloní k názoru, že soustava zkratek je

---

⁴⁰ HRBÁČEK, Josef. *Jazykové zkratky v češtině*. Praha: Univerzita Karlova, 1979.

⁴¹ HRBÁČEK, Josef. *Jazykové zkratky v češtině*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 70.

druhem metajazyka (Mogilevskij, s určitými omezeními také Puzyninová), jiná se naopak domnívá, že zkratky nejsou prostředky k dorozumívání se o jazyce, nýbrž se jimi dorozumíváme o stejných věcech jako úplnými jednotkami jazykovými. Z toho důvodu jsou zkratky „...souborem sekundárních jazykových znaků, který je ve větší nebo menší závislosti na soustavě znaků primárních, tj. na lexikální zásobě jazyka. Zkratky jsou vyjadřovací prostředky předmětného jazyka stejně jako úplná pojmenování, nikoli součástí metajazyka.“⁴²

Nelexikální zkratky mají s motivujícími pojmenováními stejný význam, jsou jimi výrazně určovány. Nemají ovšem stejný status jazykový. Zřejmější je to u zkratek grafických, které nelze považovat za lexikální varianty ani lexikální synonyma plných pojmenovacích forem, ale nanejvýš za grafické varianty plných grafických forem lexikálních jednotek. Méně zřejmé je toto u zkratek nelexikálních graficko-fonických.

Jiná je potom situace u zkratek iniciálových. Ty se sice formou od prostředků lexikálních liší, nicméně s nimi mají společnou, tzn. pojmenovací funkci. Mají zpravidla stejný význam jako motivující plná pojmenování. Vzhledem k jejich odlišné formě je ale nelze považovat za varianty, nýbrž se jedná o prostředky synonymní.

Některé zkratky lexikální motivující pojmenovací prostředek nemají, jiné potom k němu už nemají svým významem žádný vztah (*karma*). Zkratkami jsou potom často pouze ve smyslu etymologickém. Mají stejný lexikální význam jako jejich nezkrácené protějšky, takže se jedná o stejnozákladová synonyma – *alobal* – *aluminiový obal*. V případě, že nenáleží do stejné vrstvy jazyka, je lepší hovořit o tzv. ekvivalentech: *Antonín* – *Tonda*, *internát* – *intr*.

---

⁴² HRBÁČEK, Josef. *Jazykové zkratky v češtině*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 71.

7. Frekvence užívání zkratk v jazyce

V.V. Borisov ve své práci *Abbreviacija i akronomija* uvádí: „Abreviace se stala ve 20. století masovým jevem v jazyce.“⁴³ Od té doby dochází k prudkému nárůstu počtu zkratk v jazycích obecně. Zjistit ovšem celkový počet zkratk v jazyce je velmi problematické. Je to dáno tím, že zkratky náleží k proměnlivým vyjadřovacím jazykovým prostředkům, velmi rychle vznikají i zanikají, neexistuje ostrá hranice mezi zkratkami již zcela ustálenými a těmi příležitostnými, stejně jako mezi zkratkami graficko-fonickými a pouze grafickými (textovými). Z těchto důvodů je možné počet zkratk v jazyce pouze odhadnout podle počtu hesel nejrozsáhlejších slovníků zkratk.

P. Horecky⁴⁴ uvádí ve svém starším slovníku českých a slovenských zkratk přibližně tři tisíce zkratk pouze obecnější povahy, které byly v té době v jazykovém úzu. Palivcův slovník⁴⁵, který se specializuje na zkratky bibliografické, obsahuje 3293 hesel. V roce 1947 vyšel malý slovníček E.V. Kopeckého *Zmatek zkratk*⁴⁶, který obsahuje přibližně 3200 zkratk. Autorem prvního velkého slovníku českých zkratk z roku 1983 je Zdeněk Kos. Ve svém díle *Zkratky, značky, akronymy*⁴⁷ uvádí až sedm tisíc českých i cizích zkratk a značek, dále také řeckou abecedu, matematické a astronomické značky, hudební značky, mezinárodní značky astronomických jevů i Morseovu abecedu. Až 44 tisíc zkratk a značek domácího i cizího původu obsahuje pravděpodobně dosud největší *Slovník zkratk*.⁴⁸ Také v Čálkově *Slovníku zkratk*⁴⁹ nalezneme až 40 tisíc hesel.

Nezanedbatelnou úlohu při zkoumání zkratk hraje dnes také internet. Server www.zkratky.cz obsahuje ke dni 12.6.2021 14170 zkratk z různých oborů a odvětví.

Nezvyšuje se pouze počet zkratk v jazyce, ale také jejich frekvence užívání. K užití nedochází jen v odborné komunikaci, ale také v komunikaci běžné a publicistické, kde však právě vysoká frekvence zkratk může způsobit problémy s nesrozumitelností projevu.

---

⁴³ BORISOV, V.V., *Abbreviacija i akronomija*. Moskva, 1972, s. 6

⁴⁴ HORECKY, P.L., *Czech and Slovak Abbreviations*. Washington, 1956.

⁴⁵ PALIVEC, V., *Bibliografické zkratky*. Praha, 1958.

⁴⁶ KOPECKÝ, E.V., *Zmatek zkratk*. Praha, 1947.

⁴⁷ KOS, Zdeněk. *Zkratky, značky, akronymy*. Praha: Horizont, 1983.

⁴⁸ kolektiv autorů. *Slovník zkratk*. Praha: Encyklopedický dům, 1994.

⁴⁹ ČÁLEK, Karel. *Slovník zkratk*. Praha: Agrofin, 2009.

V odborných vědeckých textech je nejvyšší koncentrace zkratk tam, kde se tyto texty zabývají přírodními vědami či moderními technologiemi. Také administrativní styl a jeho snaha po úspornosti vyjádření je, jak uvádí Marie Čechová⁵⁰, významný zdroj výskytu zkratk, zkratkových slov i značek. Nejméně jich lze potom nalézt v textech zabývajících se společenskovědními a humanitními obory.

V online diskuzích a na chatu se setkáváme se specifickou kategorií tzv. „chatovacích zkratk“, které nahrazují často užívané výrazy a slovní spojení. Jejich použití je motivováno ekonomičností a snahou o úsporu času. Nejčastěji bývají tyto zkratky do češtiny přejímány z angličtiny a používají se ve svém původním znění, nepřekládají se: *faq* – frequently asked questions (často kladené dotazy), *btw* – by the way (mimochodem), *asap* – as soon as possible (co nejdříve to půjde). Setkat se ovšem můžeme i se zkratkami českými: *jj*– jojo, *nz* – není zač, *mmnt* – moment, *cs* – čus.

---

⁵⁰ ČECHOVÁ, Marie. *Administrativní styl*. In: KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J., ed. CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. 2017 [cit. 2021-04-15]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/ADMINISTRATIVN%C3%8D%20STYL>

8. Výzkum

V praktické části práce jsem se zaměřila na zjišťování toho, které zkratky v současné češtině převládají s ohledem na jejich typ.

8.1. Předmět, cíle a použité metody

Pro své zkoumání jsem vytvořila Slovníček zkratk (viz 8.2). Po dobu čtrnácti dní jsem vyhledávala zkratky ve třech různých denících (Právo, MF Dnes, Sokolovský deník) a jednom týdeníku (Týdeník Sokolovsko) a jejich internetových verzích. Ty jsem potom třídila a řadila k jednotlivým typům dle klasifikace Josefa Hrbáčka. Následně jsem zkratky zapisovala do seznamu podle abecedy. Poté jsem vyvozovala závěry, které jsem srovnávala s počátečními hypotézami.

Součástí každé zkratky je její motivující, plné pojmenování, následuje počet, kolikrát se daná zkratka v denících vyskytla. Poté jsem určila, zda se jedná o zkratku grafickou či graficko-fonickou a zařadila ji k jejímu typu, přičemž jsem se opírala o klasifikaci zkratk dle Josefa Hrbáčka (viz kapitola 2.2). Tuto typologii jsem pro své třídění zvolila z toho důvodu, že nejlépe odpovídala tomu, co jsem chtěla svým výzkumem zjistit. Byť i v současnosti vzniká řada lingvistických studií, které téma zkratky zpracovávají, je Hrbáčkova monografie stále jediným, kompletním dílem svého druhu. Součástí seznamu zkratk nejsou grafické zkratky, kdy docházelo ke krácení slov, především vlastních jmen, v názvech měst, ulic a institucí, stejně jako ke grafickému krácení jmen obecných v inzerátech. Naopak jsem v seznamu ponechala i několik značek, které ovšem nejsou předmětem výzkumu a slouží jen k demonstraci toho, že někdy může být stejné grafické znázornění zkratkou, jindy naopak značkou v závislosti na daném kontextu.

Cílem tohoto výzkumu bylo zjistit, jaký typ zkratk se v současné češtině vyskytuje nejčastěji, přičemž jsem se zaměřila především na typy zkratk graficko-fonických. Po stanovení závěru jsem se ještě zamyslela nad důvodem, proč převažuje právě daný typ zkratky a porovнала výsledky svého výzkumu s výsledky studie, kterou provedl Josef Hrbáček v letech 1935 a 1978. Svě teze jsem opřela také o zjištění, ke kterým dospěla již dříve L. Šeljachovská a W. Hofrichter.

8.2 Slovníček zkratek

Stavba hesla:

1. zkratka vyznačená tučně,
2. v závorce uveden původ,
3. výklad původu zkratky nebo zkratkového slova,
4. celkový počet výskytu zkratky ve všech zkoumaných denících,
5. označen druh zkratky

A

ADRA - <a> Adventist Development and Relief Agency, mezinárodní humanitární organizace poskytující pomoc lidem v nouzi, 17, graficko – fonická, iniciálové zkratkové slovo

aj. – a jiné, 49, kombinovaná grafická

AJC - <a> American Jewish Committee, Americký židovský výbor, 4, graficko-fonická, iniciálová

APA – Asociace právních agentur, 5, graficko-fonická, iniciálová

apod. - a podobně, 52, kombinovaná grafická zkratka

atd. - a tak dále, 56, kombinovaná grafická zkratka

AV ČR – Akademie věd České republiky, 14, graficko-fonická, iniciálová

B

BBC – <a> British Broadcasting Corporation, rozhlasová a televizní společnost ve Velké Británii, 9, graficko-fonická, iniciálová

BESIP – Bezpečnost silničního provozu, 12, graficko-fonická, zkratkové slovo

BIS – Bezpečnostní informační služba, 17, graficko-fonická, iniciálová

BISOP - <a> Centre for Modelling of Biological and Social Processes, Centrum pro modelování biologických a společenských procesů, 6, graficko-fonická, zkratkové slovo

BMW – <n> Bayerische Motoren Werke, 19, graficko-fonická, iniciálová

BVP – bojové vozidlo pěchoty, 8, graficko-fonická, iniciálová

C

CD – <a> Compact Disc, 4, graficko-fonická, iniciálová
CDU – <n> Christlich Demokratische Union Deutschlands, Křesťanskodemokratická unie
Německa, 10, graficko-fonická, iniciálová
CIA - <a> Central Intelligence Agency, Ústřední zpravodajská služba, zpravodajská
služba USA, 5, graficko-fonická, iniciálová
CKK - Cyklistika Karlovarského kraje, z.s., je krajský spolek (dříve Karlovarský svaz
cyklistiky – KvSC), 3, graficko-fonická, iniciálová
CNN – <a> Cable News Network, 28, graficko-fonická, iniciálová

Č

č. - číslo, 39, grafická, iniciálová, jednoduchá
ČD – České dráhy, 15, graficko-fonická, iniciálová
Čedok – založena 1920 jako Československá cestovní a dopravní kancelář, 8, graficko-
fonická, zkratkové slovo
ČEZ – České energetické závody, 14, graficko-fonická, iniciálové zkratkové slovo
Čezeta – motocykl vyrobený Českou zbrojovkou, 1, graficko-fonická, derivačně zkratkové
slovo
ČLD – Česká liga dorostu, 7, graficko-fonická, iniciálová
ČLK – Česká lékařská komora, 26, graficko-fonická, iniciálová
ČNB – Česká národní banka, 29, graficko-fonická, iniciálová
ČPP – Česká podnikatelská pojišťovna, 8, graficko-fonická, iniciálová
ČR – Česká republika, 125, graficko-fonická, iniciálová
Čro – Český rozhlas, 12, graficko-fonická, iniciálová
ČSA – České aerolinie, 21, graficko-fonická, iniciálová
ČSOB – Československá obchodní banka, 16, graficko-fonická, iniciálová
ČSSD – Česká strana sociálně-demokratická, 64, graficko-fonická, iniciálová
ČSÚ – Český statistický úřad, 33, graficko-fonická, iniciálová
čt – čtvrtek, značka
ČT – Česká televize, 98, graficko-fonická, iniciálová
ČT24 – Česká televize24, 21, graficko-fonická, iniciálová
ČTK – Česká tisková kancelář, 169, graficko-fonická, iniciálová
ČVUT Praha – České vysoké učení technické, 4, graficko-fonická, iniciálová
ČZ – Česká zbrojovka, 2, graficko-fonická, iniciálová

ČZÚ – Česká zemědělská univerzita, 2, graficko-fonická, iniciálová

D

DAMU – Divadelní fakulta Akademie múzických umění v Praze, 6, graficko-fonická, iniciálové

zkratkové slovo

DDM – Dům dětí a mládeže, 9, graficko-fonická, iniciálová

DPH – daň z přidané hodnoty, 18, graficko-fonická, iniciálová

DPMLJ – Dopravní podnik měst Liberce a Jablonce, 2, graficko-fonická, iniciálová

Dr., dr. – <l> před jménem doktor(ka) (akademický titul), 7, grafická, rámcová

DVD - <a> Digital Versatile Disc nebo Digital Video Disc, formát digitálního optického datového nosiče, 3, graficko-fonická, iniciálová

E

EDUMED – <a> Education in medicine, 1, graficko-fonická, iniciálová

EMA – <a> European Medicines Agency, Evropská agentura pro léčivé přípravky, 6, graficko-fonická, iniciálová

EP – Evropský parlament, 28, graficko-fonická, iniciálová

EU – Evropská unie, 60, graficko-fonická, iniciálová

EUTM – <a> European Union Training Mission, výcviková mise EU v Mali, 2, graficko-fonická, iniciálová

F

FA Cup - <a> The Football Association Challenge Cup, v češtině známý jako Anglický pohár, anglický fotbalový pohár, 4, graficko-fonická, iniciálová

FAČR – Fotbalová asociace České republiky, 9, graficko-fonická, iniciálová

FIFA – <f> Fédération Internationale de Football Association, Mezinárodní federace fotbalových asociací, 14, graficko-fonická, iniciálové zkratkové slovo

FC – <a> football club, 41, graficko-fonická, iniciálová

FK – fotbalový klub, 51, graficko-fonická, iniciálová

flashka – <a> flash disk, 1, graficko-fonická, derivačně zkrácené slovo

FN Brno – Fakultní nemocnice Brno, 5, graficko-fonická, iniciálová

FNUSA – Fakultní nemocnice u sv. Anny v Brně, 1, graficko-fonická, iniciálová

FPÖ - <n> německy Freiheitliche Partei Österreichs, Svobodná strana Rakouska, 12, graficko-fonická, iniciálová

FŠ – fotbalová škola, 24, graficko-fonická, iniciálová

G

GIBS – Generální inspekce bezpečnostních sborů, 32, graficko-fonická, iniciálové zkratkové slovo

H

HBO – <a> Home Box Office, komerční televizní stanice, 4, graficko-fonická, iniciálová

HC – <a> hockey club, hokejový klub, 18, graficko-fonická, iniciálová

HDP – hrubý domácí produkt, 19, graficko-fonická, iniciálová

HN – Hospodářské noviny, 6, graficko-fonická, iniciálová

hod. – hodina, 37, grafická, lineární, jednoduchá

HSBC - <a> založena v roce 1865 jako společnost Hong Kong and Shanghai Banking Corporation Limited, dnes je skupina HSBC jednou z největších finančních a bankovních organizací na světě, 3, graficko-fonická, iniciálová

CH

CHOPN – chronická obstrukční plicní nemoc, 2, graficko-fonická, iniciálová

I

ICBM – <a> Intercontinental Ballistic Missile, mezikontinentální balistická raketa, 6, graficko-fonická, iniciálová

IHME – <a> The Institute for Health Metrics and Evaluation, Institut pro měření a hodnocení zdraví, 2, graficko-fonická, iniciálová

IKEM – Institut klinické a experimentální medicíny, 9, graficko-fonická, iniciálové zkratkové slovo

INF - <a> Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty, Smlouva o likvidaci raket středního a krátkého doletu, 4, graficko-fonická, iniciálová

IPR – Institut plánování a rozvoje, 2, graficko-fonická, iniciálová

IQ – inteligenční kvocient, 2, graficko-fonická, iniciálová

IROP – Integrovaný regionální operační program, 8, graficko-fonická, iniciálové zkratkové slovo

ISŠTE Sokolov – Integrovaná středná škola technická a ekonomická Sokolov, 1, graficko-fonická, iniciálová

IT – informační technologie, 4, graficko-fonická, iniciálová

IWH – <a> Intraventricular hemorrhage, intraventrikulární krvácení, 1, graficko-fonická, iniciálová

IZS – Integrovaný záchranný systém, 13, graficko-fonická, iniciálová

J

JHU – <a> Johns Hopkins University, Univerzita Johnse Hopkinse, 1, graficko-fonická, iniciálová

J&J – Johnson & Johnson, 20, graficko-fonická, iniciálová

JV – jihovýchod, značka

K

Kč – koruna česká (od 1993), značka

KDU – ČSL – do roku 2019 oficiálně Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová, též lidovci, je česká křesťansko-demokratická politická strana, 25, graficko-fonická, iniciálová

KK – Karlovarský kraj, 11, graficko-fonická, iniciálová

KKN – Karlovarská krajská nemocnice, 3, graficko-fonická, iniciálová

KLDR – Korejská lidově demokratická republika, 7, graficko-fonická, iniciálová

k.o. - <a> knockout, knokaut, způsob vítězství a ukončení zápasu v boxu a dalších bojových sportech, 1, graficko-fonická, iniciálová

koronakrize – koronavirová krize, 2, graficko-fonická, zkrácené slovo

KSČM – Komunistická strana Čech a Moravy, 17, graficko-fonická, iniciálová

KV kraj – Karlovarský kraj, 19, graficko-fonická, iniciálová

L

LOH – Letní olympijské hry, 13, graficko-fonická, iniciálová

M

mašibl – slovo vzniklé spojením magor-šilenec-blbec, 1, graficko-fonická, zkratkové slovo

max. – maximálně, 12, lineární grafická zkratka

MDK – městský dům kultury, 7, graficko-fonická, iniciálová

ME – mistrovství Evropy, 19, graficko-fonická, iniciálová

MeSES – Mezioborová skupina pro epidemické situace, 16, graficko-fonická, iniciálová

MF Dnes – Mladá fronta Dnes, 89, graficko-fonická, iniciálová

MFF – Mezinárodní filmový festival, 2, graficko-fonická, iniciálová

MHD – městská hromadná doprava, 18, graficko-fonická, iniciálová

mil. - milion, 12, grafická, lineární, jednoduchá

mio – milion, 2, grafická, skeletová

mj. - mimo jiné, 9, grafická, iniciálová, složená

MKS – městské kulturní středisko, 4, graficko-fonická, iniciálová

ml. - mladší, 6, grafická, iniciálová, jednoduchá

mlđ. - miliarda, 21, grafická, skeletová

MMA – <a> Mixed Martial Arts, smíšená bojová umění, 10, graficko-fonická, iniciálová

MO ČRS – místní organizace Český rybářský svaz, 2, graficko-fonická, iniciálová

moto – motocykly, 3, graficko-fonická, zkrácené slovo

MOV – Mezinárodní olympijský výbor, 4, graficko-fonická, iniciálová

MPV – <a> multi-purpose vehicle, víceúčelové vozidlo, 1, graficko-fonická, iniciálová

MŠ – mateřská škola, 16, graficko-fonická, iniciálová

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 18, graficko-fonická, iniciálová

MTB – <a> mountain bike, horské kolo, 2, graficko-fonická, iniciálová

MUDr. - <l> medicinae universae doctor, doktor veškerého lékařství, 13, grafická, kombinovaná

MUS – Mostecká uhelná společnost, 10, graficko-fonická, iniciálová

MZV – Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 7, graficko-fonická, iniciálová

N

např. - například, na příklad, 98, grafická, kombinovaná

NATO – <a> North Atlantic Treaty Organization, Severoatlantická aliance, 52, graficko-fonická, iniciálová

NBA – <a> National Basketball Association, Národní basketbalová asociace, 49,

graficko- fonická, iniciálová

NDR – Německá demokratická republika, 2, graficko-fonická, iniciálová

NHL – <a> National Hockey League, Národní hokejová liga, 62, graficko-fonická, iniciálová

NPÚ – Národní památkový ústav, 15, graficko-fonická, iniciálová

NSPA – <a> NATO Support and Procurement Agency, speciální agenturou NATO poskytující svým zákazníkům podporu při pořizování vojenského materiálu a služeb, zajišťující podporu integrovaných mnohonárodních schopností včetně kompletního řízení životního cyklu, a poskytující operační a logistickou podporu, 2, graficko-fonická, iniciálová

NSS – Nejvyšší správní soud, 30, graficko-fonická, iniciálová

NY – New York , 8, graficko-fonická, iniciálová

NYT – <a> The New York Times, americký deník, 2, graficko-fonická, iniciálová

Q

OBSE – Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě, 9, graficko-fonická, iniciálová

ODS – Občanská demokratická strana, 36, graficko-fonická, iniciálová

OECD – <a> Organisation for Economic Co-operation and Development, Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj, 25, graficko-fonická, iniciálová

OH – olympijské hry, 23, graficko-fonická, iniciálová

o.p.s. - obecně prospěšná společnost, 4, grafická, iniciálová, složená

ORF – <n> Österreichischer Rundfunk, 9, graficko-fonická, iniciálová

OSH – Odborový svaz hasičů, 8, graficko-fonická, iniciálová

OSN – Organizace spojených národů, 17, graficko-fonická, iniciálová

P

pá – pátek, značka

PCR test – <a> polymerase chain reaction, zjištění přítomnosti úseku genetické informace DNA nebo RNA (např. pro zjištění virové nebo bakteriální nákazy), 111, graficko- fonická, iniciálová

PET - Polyethylentereftalát je termoplast ze skupiny polyesterů, 5, graficko-fonická, iniciálová

pH – <a> potential of hydrogen, lat. pondus hydrogenia, též vodíkový exponent, 4,

graficko-fonická, iniciálová

po – pondělí, značka

pohárovka – pohárová soutěž, 1, graficko-fonická, derivačně zkrácené slovo

pozn. - poznámka, 9, grafická, lineární, jednoduchá

prim. - primář, 6, grafická zkratka, lineární, jednoduchá

prof. - profesor, 4, grafická zkratka, lineární, jednoduchá

PVK – Pražské vodovody a kanalizace, 4, graficko-fonická, iniciálová

PVS – Pražská vodohospodářská společnost, 6, graficko-fonická, iniciálová

PVZP – Pojišťovna VZP, 2, graficko-fonická, iniciálová

R

RAF – <a> Royal Air Force, britské Královské letectvo, 6, graficko-fonická, iniciálová

resp. - <l> respektive, vlastně, popřípadě, lépe řečeno, 2, grafická, lineární, jednoduchá

RF – Ruská federace, 2, graficko-fonická, iniciálová

RNDr. - <l> rerum naturalium doctor, doktor přírodních věd, 7, grafická, kombinovaná

r. – rok, 14, grafická, iniciálová, jednoduchá

r.v. – rok výroby, 8, grafická, jednoduchá, složená

Ř

ŘSD – Ředitelství silnic a dálnic, 12, graficko-fonická, iniciálová

S

SAE – Spojené arabské emiráty, 2, graficko-fonická, iniciálová

SB – Světová banka, 4, graficko-fonická, iniciálová

sci-fi – <a> science fiction, vědeckofantastický žánr, 2, graficko-fonická, zkrácené slovo

SDH – Sbor dobrovolných hasičů, 6, graficko-fonická, iniciálová

SELČ – středoevropský letní čas, 4, graficko-fonická, iniciálová

SFDI – Státní fond dopravní infrastruktury, 7, graficko-fonická, iniciálová

SH ČMS – Sdružení hasičů Čech, Moravy a Slezska, 3, graficko-fonická, iniciálová

SIM karta – <a> subscriber identity module, 2, graficko-fonická, iniciálová

SITA - <f> Société Internationale de Télécommunications Aéronautiques, nadnárodní společnost v oblasti informačních technologií poskytující IT a telekomunikační služby v odvětví letecké dopravy, 1, graficko-fonická, iniciálová

SK – sportovní klub, 21, graficko-fonická, iniciálová

SMS – <a> Short message service, služba krátkých textových zpráv, 1, graficko-fonická, iniciálová

SNB – Sbor národní bezpečnosti, 1, graficko-fonická, iniciálová

SNS – Společenství nezávislých států, 3, graficko-fonická, iniciálová

SOŠ – střední odborná škola, 12, graficko-fonická, iniciálová

SPD – Svoboda a přímá demokracie, 27, graficko-fonická, iniciálová

SRN – Spolková republika Německo, 14, graficko-fonická, iniciálová

s.r.o. – společnost s ručením omezeným, 17, grafická, iniciálová, složená

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik, 6, graficko-fonická, iniciálová

s.š. - severní šířka, 8, grafická, iniciálová, složená

SŠ – střední škola, 13, graficko-fonická, iniciálová

SŠŽ Sokolov – Střední škola živnostenská Sokolov, 1, graficko-fonická, iniciálová

st – středa, značka

st. - stupeň, 8, grafická, iniciálová, jednoduchá

STAN – Starostové a nezávislí, 22, graficko-fonická, iniciálová

STK – Stanice technické kontroly, 19, graficko-fonická, iniciálová

str. - strana, 31, grafická, lineární, jednoduchá

SÚKL – Státní úřad pro kontrolu léčiv, 36, graficko-fonická, iniciálová

SUV – <a> sport utility vehicle, sportovní užitkové vozidlo, 6, graficko-fonická, iniciálová

sv. – svatý, 11, grafická, iniciálová, jednoduchá

SZ – <n> Süddeutsche Zeitung, 1, graficko-fonická, iniciálová

SZ – severozápad, značka

SZ – soukromá zpráva, chatovací zkratka, 8, grafická, iniciálová, složená

SZÚ – Státní zdravotní ústav, 44, graficko-fonická, iniciálová

T

t. – telefon, 16, grafická, iniciálová, jednoduchá

TASS – Telegrafní agentura Sovětského svazu, ruská státní zpravodajská agentura, 2, graficko-fonická, iniciálová

TAVI procedura – <a> Transcatheter Aortic Valve Implantation, implantace aortální chlopně pomocí zaváděcího katétru, umožňuje opravu aortální chlopně bez otevření hrudníku, 2, graficko-fonická, iniciálová

technopark – technologický park, 1, graficko-fonická, zkrácené slovo
tel. – telefon, 28, grafická, lineární, jednoduchá
THC - <a> tetrahydrocannabinol, tetrahydrokanabinol, 5, graficko-fonická, iniciálová
tis. – tisíc, 13, grafická, lineární, jednoduchá
tj. - to jest, tak jest, 3, grafická, iniciálová, složená
TJ – tělovýchovná jednota, 14, graficko-fonická, iniciálová
TOP 09 – Tradice, Odpovědnost, Prosperita (základní principy, ze kterých strana vychází)
+ rok vzniku strany, 24, graficko-fonická, iniciálová
tř. - třída, 4, grafická, iniciálová, jednoduchá
TV – televizor, 7, graficko-fonická, iniciálová
tzv. - takzvaný (i tak zvaný), 18, grafická, kombinovaná

U

ÚAMK – Ústřední automotoklub České republiky, 2, graficko-fonická, iniciálová
UCK - <alb.> Ushtria Çlirimtare e Kosovës, Kosovská osvobozenecá armáda, 2,
graficko-fonická, iniciálová
UEFA – <a> the Union of European Football Associations, Unie evropských fotbalových
asociací, 18, graficko-fonická, iniciálová
UK – Univerzita Karlova, 5, graficko-fonická, iniciálová
ul. – ulice, 16, grafická, iniciálová, jednoduchá
UMPRUM – Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, 1, graficko-fonická, zkratkové
slovo
UNESCO - <a> United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Organi-
zace spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu, 16, graficko-fonická, ini-
ciálové zkratkové slovo
UNICEF – <a> United Nations Children’s Fund, Dětský fond organizace spojených
národů, 9, graficko-fonická, iniciálové zkratkové slovo
UNHRC – <a> United Nations Human Rights Council, Rada OSN pro lidská práva, 1,
graficko-fonická, iniciálová
ÚOHS – Úřad pro ochranu hospodářské soutěže, 14, graficko-fonická, iniciálová
ÚOOZ – Útvar pro odhalování organizovaného zločinu, 18, graficko-fonická, iniciálová
UP Olomouc – Univerzita Palackého v Olomouci, 6, graficko-fonická, iniciálová
UPP - <a> Universal Production Partners, trikové studio založené v roce 1994 v Praze, 4,

graficko-fonická, iniciálová

USA – <a> United States of America, Spojené státy americké, 132, graficko-fonická, iniciálová

USB – <a> Universal Serial Bus, univerzální sériová sběrnice či také univerzální sériová linka, 4, graficko-fonická, iniciálová

út – úterý, značka

UV záření – <a> ultraviolet, 2, graficko-fonická, iniciálová

ÚV – Ústřední výbor KSČM, 6, graficko-fonická, iniciálová

ÚVN – Ústřední vojenská nemocnice, 9, graficko-fonická, iniciálová

ÚZIS – Ústav zdravotnických informací a statistiky, 11, graficko-fonická, iniciálová

V

vč. - včetně, 19, grafická, iniciálová, jednoduchá

v.d. - východní délka, 6, grafická, iniciálová, složená

VIP – <a> very important person, velmi důležitá osoba, 2, graficko-fonická, iniciálová

VOC – vína originální certifikace, 8, graficko-fonická, iniciálová

VŠCHT Praha – Vysoká škola chemicko-technologická Praha, 9, graficko-fonická, iniciálová

VŠUP – Vysoká škola uměleckoprůmyslová, UMPRUM, 2, graficko-fonická, iniciálová

VW – <n> Volkswagen AG, německá automobilka sídlící ve Wolfsburgu, 3, graficko-fonická, iniciálová

VZP – Všeobecná zdravotní pojišťovna, 25, graficko-fonická, iniciálová

W

web – <a> website (web site), označuje kolekci webových stránek, obrázků, videí a ostatních souborů, které jsou uloženy na jednom nebo více webových serverech a jsou dostupné pomocí internetu, 6, graficko-fonická, zkrácené slovo

WC - <a> Water Closet, tedy toaleta (closet) s použitím vody (water), 2, značka

WHO – <a> World Health Organization, Světová zdravotnická organizace, 12, graficko-fonická, iniciálová

WSJ – <a> The Wall Street Journal, americký mezinárodní deník, 4, graficko-fonická, iniciálová

WTO – <a> World Trade Organization, Světová obchodní organizace, 6, graficko-fonická, iniciálová

Z

základka – základní škola, 2, graficko-fonická, derivačně zkrácené slovo

zásahovka – zásahová jednotka, 4, graficko-fonická, derivačně zkrácené slovo

ZČU v Plzni – Západočeská univerzita v Plzni, 5, graficko-fonická, iniciálová

ZOH – Zimní olympijské hry, 8, graficko-fonická, iniciálová

zoo – zoologická zahrada, 15, graficko-fonická, zkrácené slovo

ZŠ – základní škola, 22, graficko-fonická, iniciálová

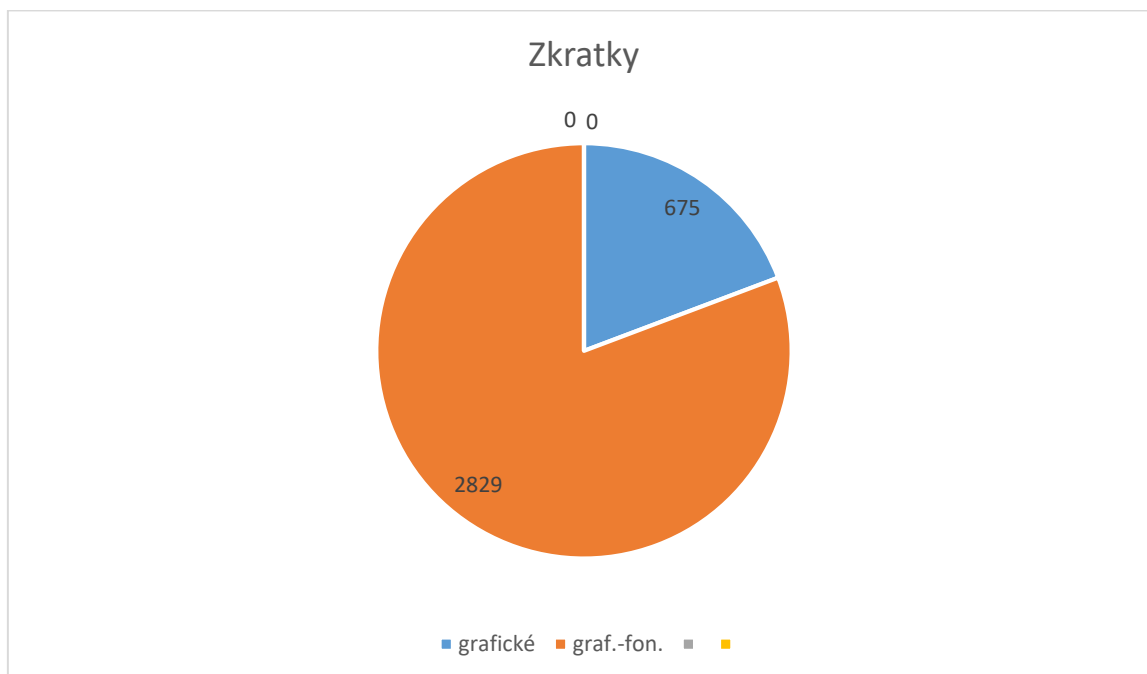
z.ú. - zapsaný ústav, 2, grafická zkratka, iniciálová, složená

ZZS – Zdravotnická záchranná služba, 4, graficko-fonická, iniciálová

8.3 Výsledky výzkumu

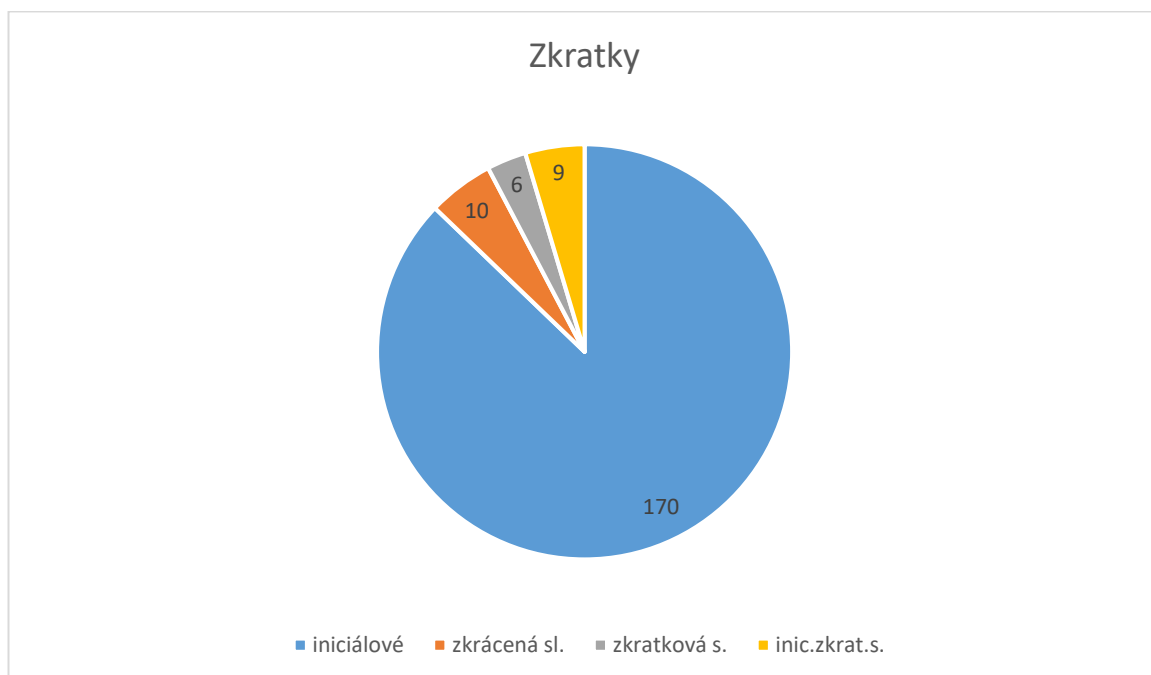
Z celkového počtu 3504 zjištěných zkratek bylo 675 zkratek grafických, což činí 19,26 %. Do tohoto počtu jsem ovšem zahrнула takové grafické zkratky, jejichž užití je ustálené: aj., apod., atd., č., dr., hod., max., ml., mj., atd. Nezahrнула jsem potom grafické zkratky, které vznikají z důvodu úspory místa, přičemž dochází ke zkracování vlastních jmen v názvech ulic a institucí, jako např.: Univerzita J. A. Komenského, Divadlo J. K. Tyla, Kpt. Jaroše, Muzeum K. Zemana, B. Němcové, Řád T.G. Masaryka apod. Ze stejného důvodu také dochází v tištěném textu k nahodilému krácení slov například v inzerátech: zdob. ložnice, v názvech měst: České Buděj., Březová u So (Březová u Sokolova). Ke krácení také dochází v názvech států: Něm., Ukr., Šp. Takové krácení souvisí s informační periferií slov. Zatímco mluvené slovo bývá vnímáno komplexně, slovo psané je vnímáno jako lineární posloupnost hlásek, přičemž maximum informace, kterou slovo obsahuje, je kumulováno na počátku slova. Z tohoto důvodu bývá při krácení zachován začátek slova, kdežto konec se vypouští.

2829 bylo zkratek graficko-fonických, což představuje 80,74 % z celkového počtu.

Z celkového počtu 2829 graficko-fonických zkratek (počítáme, že jedna zkratka se v denících vyskytla několikrát) jich bylo 195 jednotlivých zkratek, které jsem potom přiřadila k jednotlivým typům.

Ze 195 jednotlivých, graficko-fonických zkratk bylo celkem 170 zkratk iniciálových, tedy 87,18 %. 10 slov bylo zkrácených, tedy 5,13 %. Pouze 6 slov bylo zkratkových, což činí 3,07 %. Iniciálových zkratkových slov se vyskytlo ve zkoumaných denících 9, tedy 4,62 %.

Jak již bylo zmíněno, vzrůstá také frekvence užití zkratk v oblasti publicistické. Zatímco na začátku 20. století docházelo k hojnému výskytu především zkratk grafických, po 1. světové válce pronikají do publicistiky zkratky graficko-fonické, a to hlavně iniciálové. Zvýšená frekvence zkratk v novinách byla dána zrychleným tvořením zkratk a růstem jejich strukturních typů, nově vznikají např. slova zkratková. L. Šeljachovská uvádí, že zkratky tvoří v publicistickém stylu 2,4 % všech slov.⁵¹ Téměř ke stejnému zjištění dospěl při svém výzkumu v novinách Neues Deutschland W. Hofrichter, který udává, že se v publicistickém stylu vyskytuje 2,6 % zkratk.⁵² Nicméně podle Hofrichtera není na zkratky publicistický styl zdaleka nejbohatší, zřetelně nejvyšší podíl

⁵¹ ŠELJACHOVSKAJA, L., *Opyt statističeskogo analiza upotreblenija abbreviatur v ruskom jazyke, sbor. Synchronnoje izučeniye različnych jarusov struktury jazyka*. Alma-Ata, 1963.

⁵² HOFRICHTER, W., *Zu Problemen der Abkürzung in der deutschen Gegenwartssprache*. Berlin, 1977, s. 90.

zkratk na slovní zásobě mají vědecké texty z oblasti věd matematicko-technických, nejmenší podíl zkratk na celkové slovní zásobě vykazují texty společensko-vědní, neboť je zde formalizace vyjadřování úplně nejnižší. Kvantitativní rozbor potom ukázal, že zřetelně nejvyšší podíl v inventáři i v užívání mají zkratky iniciálové. Preference zkratk iniciálových je dána jejich snadným a mechanickým tvořením. Zaměříme-li se na poměr mezi zkratkami grafickými a graficko-fonickými, dospěl Hofrichter k závěru, že grafické zkratky mají převahu v inventáři, což je dáno jejich ustálenou, normalizovanou podobou. V textech potom jejich převahu snižuje především publicistika, kde dochází převážnému užití zkratk graficko-fonických, a to hlavně iniciálových.

Z tohoto výzkumu vyplývá, že zkratky iniciálové představují naprostou většinu všech užitých zkratk. Že ve 20. století docházelo v publicistice k velkému nárůstu zkratk, a to právě především iniciálových, potvrzuje také výzkum, který provedl J. Hrbáček⁵³ ve dvou číslech Rudého práva z roku 1935 a dvou číslech z roku 1978. Spočítal slova na prvních dvou stranách čísla z 10. 1. 1935 a 8. 3. 1935, přičemž v lednovém čísle se jednalo o 5049 slov, z toho 74 zkratk, což činilo 1,47 %. V čísle březnovém činil celkový počet slov 4154, z toho 49 zkratk, tedy 1,18 %. V obou číslech převažovaly výrazně zkratky grafické. Na prvních dvou stranách čísla Rudého práva ze dne 7.5.1978 bylo napočítáno 6072 grafických slov, z toho 266 bylo zkratk, což představovalo 4,28 %. V čísle ze 4.10.1978 se vyskytovalo 7619 grafických slov, z toho 253 zkratk (3,32 %). Výraznou většinu představovaly zkratky iniciálové.

Obdobný průzkum provedla potom Eva Rybková v roce 2019 při psaní své bakalářské práce.⁵⁴ Na prvních dvou stranách Lidových novin z října roku 2018 a ledna 2019 se nacházelo nejen méně grafických slov, ale ubylo také zkratk. Ve výtisku z 18. října se nacházelo 2512 slov, z toho 41 zkratk, což činilo 1,34 %. V LN z 26. ledna 2019 se vyskytlo 2846 slov, z toho přibližně 50 zkratk, tedy 1,76 %.

---

⁵³HRBÁČEK, Josef. *Jazykové zkratky v češtině*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 26.

⁵⁴RYBKOVÁ, Eva. *Zkratky a značky a jejich čtení – bakalářská práce*. Brno, 2019.

8.4 Závěr výzkumu

Z výzkumu, který jsem provedla, vyplývá, že v současné češtině mají výraznou převahu zkratky iniciálové. Trend velkého rozšíření iniciálových zkratek v moderních jazycích je spjat s růstem složitosti organizace moderního života. „Obliba“ iniciálových zkratek je dána jejich snadným a mechanickým tvořením. Nejčastější jsou zkratky tvořené třemi nebo čtyřmi literami (HDP, IZS, JHU, KLDR, MHD, MŠMT apod.), někdy dochází ke spojení iniciálových zkratek ve složitější syntagmatické útvary, přičemž hranice jednotlivých zkratek se označuje mezerou: MO ČRS, AV ČR.

Neboť při tvoření iniciálových zkratek dochází k velké redukci jazykového materiálu, vyznačují se tyto zkratky také vysokým stupněm homografičnosti (homonymičnosti). Ten je potom závislý na délce zkratek a na jejich počtu v jazyce. Platí, že čím je zkratka kratší, tím je její homografičnost vyšší, např. OSN může znamenat Organizace spojených národů či Ottův slovník naučný. Při svém výzkumu jsem se setkala s homografičností u zkratky SZ – Süddeutsche Zeitung (iniciálová zkratka), severozápad (značka), soukromá zpráva (chatovací zkratka). Tento jev snižuje komunikativní hodnotu zkratek, na druhou stranu je ale také nutno říci, že homografičnost bývá často mezioborová, zkratek se užívá ve speciálních okruzích komunikace, tudíž k nedorozumění většinou nedochází.

V úvodu výzkumu jsem předpokládala, že „drtivou“ většinu všech zkratek budou ve zkoumaných tiskovinách představovat zkratky iniciálové. Tento předpoklad se zcela potvrdil.

Závěr

Cílem mé práce bylo pokusit se postihnout užívání zkratk v tištěných publicistických textech. Základní teoretickou oporou pro mou práci byla publikace Josefa Hrbáčka. Byť i v současnosti vzniká množství odborných článků a publikací zabývajících se abreviaturními útvary v češtině, zůstává monografie Josefa Hrbáčka jedinou souhrnnou prací, která téma zkratk velmi zevrubně zpracovává. Z Hrbáčkovy typologie zkratk jsem také vycházela při práci na svém výzkumu. Po dobu čtrnácti dní jsem vypisovala zkratky ze tří deníků a jednoho týdeníku a jejich internetových verzí, následně jsem je zařazovala k jednotlivým typům dle klasifikace Josefa Hrbáčka, na samém konci jsem vytvořila abecední slovníček zkratk a vyvodila závěry. Celkový počet všech nalezených zkratk činil 3504. Z tohoto počtu bylo 675 zkratk grafických a 2829 zkratk graficko-fonických, přičemž se potvrdil můj základní předpoklad, že iniciálové zkratky budou tvořit marginální většinu všech vyhledaných zkratk. Z celkového počtu 195 jednotlivých, graficko-fonických zkratk jich 170 bylo právě iniciálových (více viz 8.3).

Hrbáček také odpověděl na otázku „Co je vlastně příčinou tak velkého rozvoje zkratk v novodobých jazycích?“, která se samozřejmě nabízela ihned na počátku vzniku této práce. Snaha o úsporné vyjádření, obecné tendence ke zjednodušování a zpravidelnění jazykového systému, stejně jako tendence ke zkracování jazykových jednotek vedly dávno k vytváření různých teorií o celkovém vývoji jazyka k jednoduchosti ve smyslu jeho zpravidelnění (mladogramatikové). F. Oberpfalcl vyslovil tezi, že jazyk směřuje k úspornosti, jednoduchosti, americký lingvista G.K. Zipf hovoří dokonce o „principu nejmenšího úsilí“ jako o zákonu lidského chování a taktéž chování jazykovém. Pravdou je, že i přes oprávněné námitky mnohých lingvistů, tendence zjednodušovat jazykové jednotky zkracováním opravdu existuje, nicméně je třeba zdůraznit, že se nejedná o tendenci izolovanou. Ve vývoji lexika se potom setkává s tendencemi jinými, nežřídka protichůdnými. Rozhodně proto nelze vidět v pojmenovací ekonomii nějakou univerzální zákonitost, která by sama vysvětlovala jazykový vývoj.

Užití zkratk v komunikaci lze chápat dvojím způsobem. Neboť se jedná o jev, který vede k úspornosti v mluveném i grafickém projevu, lze ho vnímat jako jev komunikaci prospěšný. Protože je však většina zkratk značkového charakteru, může tak při jejich nadměrném užití docházet ke komplikacím v porozumění. Iniciálové zkratky se také vyznačují velkou mírou homografičnosti, což snižuje jejich komunikativní hodnotu. V

některých případech tak použití zkratk v projevu můžeme považovat za jev komunikaci neprospěšný.

Existence řady názorů na pojetí a klasifikaci zkratk a zkratkových slov jen potvrzuje, že se jedná o jev, který stojí za pozornost.

Použitá literatura

Knihy:

BORISOV, Viktor, Vasil' evič. Abbreviacija i akronomija. Moskva, 1972.

ČÁLEK, Karel. Slovník zkratk. 1. vyd. Praha: Agrofin, 2009.

DOKULIL, Miloš. Tvoření slov v češtině 1 - Teorie odvozování slov. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962.

HÄCKL, Bohuš. Ochranné známky a značky. 1. vyd. Praha: SPN, 1976.

HAVRÁNEK, B., JEDLIČKA, A. Česká mluvnice. 6. vyd. Praha: SPN, 1988.

HOFRICHTER, W., Zu Problemen der Abkürzung in der deutschen Gegenwartssprache. 1. vyd. Berlin: Akademie der Wissenschaften der DDR, Zentralinstitut für Sprachwissenschaft, 1977.

HORECKY, Paul, L., Czech and Slovak Abbreviations. 1. vyd. Washington, 1956.

HRBÁČEK, Josef. Jazykové zkratky v češtině. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1979.

kol. autorů. Pravidla českého pravopisu. 2. vyd. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2011.

kol. autorů Ústavu českého jazyka FF Masarykovy univerzity v Brně. Příruční mluvnice češtiny. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008.

kol. autorů. Slovník zkratk. 1. vyd. Praha: Encyklopedický dům, 1994.

KOPECKÝ, Emil, V., Zmatek zkratk. 1. vyd. Praha: vlastním nákladem, 1947.

KOS, Zdeněk. Zkratky, značky, akronymy. 1. vyd. Praha: Horizont, 1983.

PALIVEC, Viktor, Bibliografické zkratky. 1. vyd. Praha: SPN, 1958.

PROCHÁZKOVÁ, Marie. Autorské šifry v českých časopisech 1959 – 1964. 1. vyd. Praha: Státní knihovna ČSSR - Národní knihovna v Praze, 1965.

SCHIPPAN, Thea. Einführung in die Semasiologie. 1. vyd. Leipzig: Bibliographisches Institut, 1975.

STYBLÍK, V., HAUSER, P., ČECHOVÁ, M., HOŠNOVÁ, E.: Základní mluvnice českého jazyka. 1. vyd. Praha: SPN, 2004.

ŠELJACHOVSKAJA, L., Opyt statističeskogo analiza upotreblenija abbreviatur v russkom jazyke, sbor. Sinchronnoje izučenijs različnyh jarusov struktury jazyka. Alma-Ata, 1963.

Diplomové práce:

RYBKOVÁ, Eva. Zkratky a značky a jejich čtení. Brno, 2019. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Fakulta filozofická. Ústav jazykovědy a baltistiky. Vedoucí práce prof. PhDr. Marie Krčmová, CSc.

Elektronické zdroje:

CEJP, Ladislav. *Poznámky o místě zkratk v jazyce* [online]. Slovo a slovesnost, ročník 6 (1940), číslo 1, s. 37-42 [cit.17.4.2021]. Dostupný z:
<http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=326>

ČECHOVÁ, Marie. *Administrativní styl*. In: KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J., ed. CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. 2017 [cit. 2021-04-15]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/ADMINISTRATIVN%C3%8D%20STYL>

HRBÁČEK, Josef. *Zkratky a tvoření slov* [online]. Naše řeč, ročník 55 (1972), číslo 2-3, s. 124-130 [cit. 2.1.2021]. Dostupný z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5624>

MEJSTRŠÍK, Vladimír. *Tzv. hybridní složeniny a jejich stylová platnost*. [online]. [Naše řeč, ročník 48 \(1965\), číslo 1](#), s. 1-15 [cit.2.1.2021]. Dostupný z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5091>.

Deníky, týdeníky:

Sokolovský deník:

***Sokolovský deník*, 2019. Praha: Vltava Labe Media a.s., 11. 7. 19 (158). ISSN 1210-9207.**

***Sokolovský deník*, 2019. Praha: Vltava Labe Media a.s., 12. 7. 19 (159). ISSN 1210-9207.**

***Sokolovský deník*, 2019. Praha: Vltava Labe Media a.s., 13./14. 7. 19 (160). ISSN 1210-9207.**

***Sokolovský deník*, 2019. Praha: Vltava Labe Media a.s., 15. 7. 19 (161). ISSN 1210-9207.**

***Sokolovský deník*, 2019. Praha: Vltava Labe Media a.s., 16. 7. 19 (162). ISSN 1210-9207.**

***Sokolovský deník*, 2019. Praha: Vltava Labe Media a.s., 17. 7. 19 (163). ISSN 1210-9207.**

***Sokolovský deník*, 2019. Praha: Vltava Labe Media a.s., 18. 7. 19 (164). ISSN 1210-9207.**

***Sokolovský deník*, 2019. Praha: Vltava Labe Media a.s., 19. 7. 19 (165). ISSN 1210-9207.**

***Sokolovský deník*, 2019. Praha: Vltava Labe Media a.s., 20./21. 7. 19 (166). ISSN 1210-9207.**

***Sokolovský deník*, 2019. Praha: Vltava Labe Media a.s., 22. 7. 19 (167). ISSN 1210-9207.**

***Sokolovský deník*, 2019. Praha: Vltava Labe Media a.s., 23. 7. 19 (168). ISSN 1210-9207.**

***Sokolovský deník*, 2019. Praha: Vltava Labe Media a.s., 24. 7. 19 (169). ISSN 1210-9207.**

***Sokolovský deník*, 2019. Praha: Vltava Labe Media a.s., 27./28. 7. 19 (172). ISSN 1210-9207.**

***Sokolovský deník*, 2019. Praha: Vltava Labe Media a.s., 29. 7. 19 (173). ISSN 1210-9207.**

MF Dnes:

***MF Dnes*, 2019. Praha: MAFRA a.s., 5. 4. 19 (81). ISSN 1210 1168.**

***MF Dnes*, 2019. Praha: MAFRA a.s., 8. 4. 19 (83). ISSN 1210 1168.**

***MF Dnes*, 2019. Praha: MAFRA a.s., 9. 4. 19 (84). ISSN 1210 1168.**

***MF Dnes*, 2019. Praha: MAFRA a.s., 10. 4. 19 (85). ISSN 1210 1168.**

***MF Dnes*, 2019. Praha: MAFRA a.s., 11. 4. 19 (86). ISSN 1210 1168.**

***MF Dnes*, 2019. Praha: MAFRA a.s., 12. 4. 19 (87). ISSN 1210 1168.**

***MF Dnes*, 2019. Praha: MAFRA a.s., 15. 4. 19 (89). ISSN 1210 1168.**

***MF Dnes*, 2019. Praha: MAFRA a.s., 17. 4. 19 (91). ISSN 1210 1168.**

***MF Dnes*, 2019. Praha: MAFRA a.s., 23. 4. 19 (94). ISSN 1210 1168.**

***MF Dnes*, 2019. Praha: MAFRA a.s., 24. 4. 19 (95). ISSN 1210 1168.**

***MF Dnes*, 2019. Praha: MAFRA a.s., 25. 4. 19 (96). ISSN 1210 1168.**

***MF Dnes*, 2019. Praha: MAFRA a.s., 26. 4. 19 (97). ISSN 1210 1168.**

***MF Dnes*, 2019. Praha: MAFRA a.s., 29. 4. 19 (99). ISSN 1210 1168.**

***MF Dnes*, 2019. Praha: MAFRA a.s., 30. 4. / 1.5. 19 (100). ISSN 1210 1168.**

Právo:

***Právo*, 2021. Praha: Borgis a.s., 31. 5. 21 (124). ISSN 1211-2119.**

***Právo*, 2021. Praha: Borgis a.s., 1. 6. 21 (125). ISSN 1211-2119.**

***Právo*, 2021. Praha: Borgis a.s., 2. 6. 21 (126). ISSN 1211-2119.**

***Právo*, 2021. Praha: Borgis a.s., 3. 6. 21 (127). ISSN 1211-2119.**

***Právo*, 2021. Praha: Borgis a.s., 5. / 6. 6. 21 (129). ISSN 1211-2119.**

***Právo*, 2021. Praha: Borgis a.s., 8. 6. 21 (131). ISSN 1211-2119.**

***Právo*, 2021. Praha: Borgis a.s., 9. 6. 21 (132). ISSN 1211-2119.**

***Právo*, 2021. Praha: Borgis a.s., 12 / 13 . 6. 21 (135). ISSN 1211-2119.**

***Právo*, 2021. Praha: Borgis a.s., 15. 6. 21 (137). ISSN 1211-2119.**

***Právo*, 2021. Praha: Borgis a.s., 16. 6. 21 (138). ISSN 1211-2119.**

***Právo*, 2021. Praha: Borgis a.s., 22. 6. 21 (143). ISSN 1211-2119.**

***Právo*, 2021. Praha: Borgis a.s., 24. 6. 21 (145). ISSN 1211-2119.**

Týdeník Sokolovsko:

***Týdeník Sokolovsko*, 2019. Praha: Vltava Labe Media a.s., 10. 4. 19 (15). ISSN 1211-0124.**

***Týdeník Sokolovsko*, 2019. Praha: Vltava Labe Media a.s., 17. 4. 19 (16). ISSN 1211-0124.**

***Týdeník Sokolovsko*, 2019. Praha: Vltava Labe Media a.s., 24. 4. 19 (17). ISSN 1211-0124.**

Týdeník Sokolovsko, 2019. Praha: Vltava Labe Media a.s., 30. 4. 19 (18). ISSN 1211-0124.

Týdeník Sokolovsko, 2019. Praha: Vltava Labe Media a.s., 7. 5. 19 (19). ISSN 1211-0124.

Týdeník Sokolovsko, 2019. Praha: Vltava Labe Media a.s., 15. 5. 19 (20). ISSN 1211-0124.

Týdeník Sokolovsko, 2019. Praha: Vltava Labe Media a.s., 22. 5. 19 (21). ISSN 1211-0124.

Týdeník Sokolovsko, 2019. Praha: Vltava Labe Media a.s., 29. 5. 19 (22). ISSN 1211-0124.

Týdeník Sokolovsko, 2019. Praha: Vltava Labe Media a.s., 5. 6. 19 (23). ISSN 1211-0124.

Týdeník Sokolovsko, 2019. Praha: Vltava Labe Media a.s., 12. 6. 19 (24). ISSN 1211-0124.

Týdeník Sokolovsko, 2019. Praha: Vltava Labe Media a.s., 17. 7. 19 (29). ISSN 1211-0124.

Týdeník Sokolovsko, 2019. Praha: Vltava Labe Media a.s., 24. 7. 19 (30). ISSN 1211-0124.

CIZOJAČNÉ RESUMÉ

The title of my diploma thesis is Abbreviations and acronyms in the Czech language. This thesis has several chapters. In the theoretical part I deal with the world shortening as one of the word's forms ways. Further, I focus on abbreviations description and how they can be sorted. I present several types of classification and, in detail, characteristics of most eminent types of abbreviations and acronyms, such as abbreviated words initial abbreviations acronyms and initial acronyms. I also introduce the situations where we use abbreviations more often. I explain the differences between abbreviation and mark. I monitor the distinct patterns between the abbreviations and acronyms in the optical and acoustic field and I classify them into the morphological system of the language. I process abbreviation terms into the relation to its unabbreviated forms. I also deal with semantics while the important terms in this chapter are systemic and external significance and denotative meaning.

The practical part is designed on the basis of the abbreviations analysis that I found in the four different printed newspapers and their online versions during the fourteen days. I always present the full text of the abbreviations and their classification in one of the four acronym types mentioned above in the theoretical part. Further, I summarize which abbreviations are occurring most frequently in the Czech language with the respect of their type. In the end, I also deal with the question which abbreviations and acronyms we encounter frequently with their full term and to what extent.

